

Rapport 2018/06 | For Sparebankstiftelsen DNB

Tilhørighet – de unges stemme

Tyra Ekhaugen og Inger Lande Bjerkmann

Dokumentdetaljer

Tittel	Tilhørighet – de unges stemme
Rapportnummer	2018/06
ISBN	978-82-8126-359-8
Forfattere	Tyra Ekhaugen og Inger Lande Bjerkmann
Prosjektleder	Tyra Ekhaugen
Kvalitetssikrer	Ingeborg Rasmussen
Oppdragsgiver	Sparebankstiftelsen DNB
Dato for ferdigstilling	16. februar 2018
Tilgjengelighet	Offentlig
Nøkkelord	Tilhørighet, skole, velferd, barn, unge

Om Vista Analyse

Vista Analyse AS er et samfunnsfaglig analyseselskap med hovedvekt på økonomisk forskning, utredning, evaluering og rådgivning. Vi utfører oppdrag med høy faglig kvalitet, uavhengighet og integritet. Våre sentrale temaområder omfatter klima, energi, samferdsel, næringsutvikling, byutvikling og velferd.

Våre medarbeidere har meget høy akademisk kompetanse og bred erfaring innenfor konsulentvirksomhet. Ved behov benytter vi et velutviklet nettverk med selskaper og ressurspersoner nasjonalt og internasjonalt. Selskapet er i sin helhet eiet av medarbeiderne.

Forord

Vista Analyse har på oppdrag fra Sparebankstiftelsen DNB bistått i prosjektet «Tilhørighet – de unges stemme» ved 8. klasse ved Lindeberg skole i Oslo. Formålet med dette prosjektet er å forstå mer om hva tilhørighet er for unge mennesker, og hvordan de unge selv mener at deres tilhørighet kan styrkes. Tematisk utgjør prosjektet noe nytt ved at oppmerksomheten vies *tilhørighet* og ikke utenforskap; og hva som kan *styrke* tilhørigheten, og ikke risikofaktorer. Vårt oppdrag har bestått i å utforme et oppdrag fra Sparebankstiftelsen DNB til elevene; gjennomføre en spørreundersøkelse og dybdeintervjuer; bistå under elevenes arbeid med sitt oppdrag, og oppsummere prosjektet med denne rapporten.

Arbeidet er utført av Tyra Ekhaugen og Inger Lande Bjerkmann, med bistand fra Magnus Aagard Skeie til den tekniske implementeringen av spørreundersøkelsen, og Mari Brekke Holden til den økonometriske analysen. Ingeborg Rasmussen har vært kvalitetssikrer.

Andre sentrale aktører i prosjektet har vært Ungt entreprenørskap, lærerne ved Lindeberg skole og ikke minst ungdommene selv. Vi sier tusen takk til Sparebankstiftelsen DNB for et svært interessant oppdrag og til alle de involverte for et godt samarbeid. En spesiell takk til elevene for deres kloke og tankevekkende innspill. Vi håper denne rapporten kan bidra til at de unges tanker om tilhørighet vil bli brukt aktivt, slik de fortjener.

Tyra Ekhaugen

Prosjektleder
Vista Analyse AS

Innhold

Sammendrag og konklusjoner	8
1 Innledning	11
1.1 Tilhørighet – de unges stemme	11
1.2 Prosjektet inngår i Arena-satsingen til Sparebankstiftelsen DNB	12
2 Forskingen.....	13
2.1 Hvorfor er tilhørighet viktig?	13
2.2 Mangel på tilhørighet kan ha store negative konsekvenser	14
2.3 Flere faktorer kan virke sammen og styrke tilhørigheten	14
2.4 Kommer de unge til orde i forskningen?	17
3 Prosjektet ved Lindeberg skole.....	18
3.1 Bakgrunn og gjennomføring	18
3.2 Innovasjonscamp – de unges egne forslag til tiltak	18
3.3 Om spørreundersøkelsen og dybdeintervjuene	21
4 Tilhørighet – det store bildet	23
4.1 De fleste opplever tilhørighet ofte, og i mange situasjoner	23
4.2 Et betydelig mindretall mangler tilhørighet	25
4.3 Hvem opplever tilhørighet?	27
4.4 Tiltak for å styrke tilhørighet	29
5 Tilhørighet – de unge forteller.....	32
5.1 Hva forstår unge med tilhørighet?	32
5.2 Hvorfor er tilhørighet viktig?	33
5.3 Ungdommene om sin egen tilhørighet	33
5.4 Ungdommene om de andres tilhørighet	34
5.5 Hvordan kan de unges tilhørighet styrkes?	35
5.6 Kanaler for styrket tilhørighet	36
Referanser	38

Sammendrag og konklusjoner

Hva er tilhørighet for unge mennesker, og hvordan kan de unges tilhørighet styrkes? Dette er hovedspørsmålene i prosjektet «tilhørighet – de unges stemme», der de 76 ungdommene i 8. klasse ved Lindeberg skole i Oslo får komme til orde gjennom en spørreundersøkelse, dybdeintervjuer og en innovasjonscamp over to dager.

Tilhørighet er for disse ungdommene sterkt knyttet til fellesskap: Det å føle seg som en del av noe, og bety noe for noen. Tilhørighet er også å bli akseptert for den man er. De fleste opplever tilhørighet ofte og i mange sammenhenger. Skolen og fritiden med venner er viktige arenaer for å oppleve tilhørighet, men det er også i disse sammenhengene at tilhørigheten kan svikte. Familien er et fristed: En viktig kilde til tilhørighet, og et sted å søke tilflukt når det buttrer utenfor. Det er flere gutter enn jenter som opplever svak tilhørighet og som ser behov for mer fellesskap. Det de unge på Lindeberg savner, er først og fremst flere møteplasser som er for alle, med ulike aktiviteter og rom for løst samvær.

Om prosjektet og dets plass i forskningen

Formålet med dette prosjektet er å forstå mer om hva tilhørighet er for unge mennesker, og hvordan de unge selv mener at deres tilhørighet kan styrkes. Prosjektet er en del av Sparebankstiftelsen DNBS satsing *Arenaer for tilhørighet*.

De unge er representert ved de 76 ungdommene i 8. klasse ved Lindeberg skole i Oslo. Disse ungdommene har fått kommet til orde på flere måter: Gjennom en spørreundersøkelse til alle, dybdeintervjuer med 19 av dem, og et gruppearbeid ved skolen. For elevene er det gruppearbeidet som er kjernen i prosjektet: På oppdrag fra Sparebankstiftelsen DNB og i regi av Ungt entreprenørskap deltok ungdommene på et todagers gruppearbeid i form av en innovasjonscamp ved skolen i desember 2017. På innovasjonscampen skulle de komme frem til tiltak som kan styrke tilhørigheten til unge på Lindeberg. I februar i år skal tiltakene gjennomføres som elevbedrifter.

Vista Analyses bidrag har vært å utforme oppdraget fra Sparebankstiftelsen DNB til elevene; utforme og gjennomføre spørreundersøkelsen; bistå under innovasjonscampen; gjennomføre dybdeintervjuer og oppsummere prosjektet i denne rapporten.

Det unike ved prosjektet er først og fremst at de unges stemme kommer tydelig frem: Det er ungdommene selv som inviteres til å komme med tiltak som skal styrke deres tilhørighet. Innenfor forskningen på tilhørighet er det også spesielt at de unge får komme til orde både gjennom en kartlegging og dybdeintervjuer. Tematisk utgjør det noe nytt ved at oppmerksomheten vies *tilhørighet* og ikke utenforskap; og hva som kan styrke tilhørigheten, og ikke risikofaktorer. Prosjektet tilfører ny og viktig innsikt til alle de som utformer tiltak for – og bryr seg om – unge mennesker: Beslutningstakere i stat og kommune, lærere, helsesøstre, foreldre og de unge selv.

De fleste av de unge opplever tilhørighet ofte og i mange sammenhenger

Tilhørighet er et begrep som kan romme mye, og det gjør det også for disse ungdommene. Tilhørighet er å føle seg som en del av noe, og å bety noe for noen. Tilhørighet er å føle seg velkommen og å bli akseptert som den man er. For mange er tilhørighet ensbetydende med *fellesskap*: De opplever

tilhørighet når de er sammen med venner og familie. Men flere påpeker at det må være en viss kvalitet på fellesskapet: Venner må være til å *stole på*, og *forstå og respektere dem* for at de skal gi tilhørighet.

De fleste av ungdommene i 8. klasse ved Lindeberg skole opplever tilhørighet sterkt og ofte. På en skala fra 1 til 10 der 10 er å oppleve tilhørighet svært ofte, og 1 er svært sjelden, svarte ungdommene i gjennomsnitt 7,5. 18 av ungdommene, dvs. 25 pst., svarte 10, mens til sammen 46 svarte 8, 9 eller 10. 85 pst. av ungdommene hadde opplevd tilhørighet den siste uken, og 57 pst. av disse opplevde tilhørighet «nesten hele tiden».

Det er likevel et betydelig mindretall som oppgir at de mangler tilhørighet – i hvert fall iblant. Elleve av ungdommene, dvs. 15 pst., oppga 4 eller lavere på skalaen fra 1 til 10. 22 pst. svarte at de hadde opplevd å ikke kjenne tilhørighet den siste uken. Samtidig er det å mangle tilhørighet en mer ustadig følelse: Bare 2 av elevene hadde det slik nesten hele tiden.

Tilhørighet er viktig. En av de unge fanger opp mange aspekter ved hvorfor: «Hvis jeg ikke hører til, mister jeg selv tilliten min. Da prøver jeg ikke noe på skolen, prøver ikke å jobbe eller noe. Vil bare være lei meg og sove.» Manglende tilhørighet kan også gi selvskading, og i siste instans selvmord.

Skolen og fritiden med venner er viktige arenaer for å oppleve tilhørighet, men det er også der ungdommene *ikke* opplever tilhørighet. Familien fremstår som det store fristedet: Hele 67 pst. opplever tilhørighet hjemme, mens *ingen* av ungdommene opplever å mangle tilhørighet der. Det er også foreldrene og annen nær familie som utgjør disse ungdommenes forbilder, i den grad de har noen.

Fellesskap er den viktigste kilden til tilhørighet

Tilhørighet ses i dette prosjektet i sammenheng med fellesskap, ferdigheter og forbilder.

Fellesskap er utvilsomt den aller viktigste kilden til tilhørighet for disse ungdommene. For mange av dem er tilhørighet fellesskap. Når de blir spurt om hva slags tiltak som vil styrke deres tilhørighet, velger de tiltak som bidrar til mer fellesskap (53 pst.) fremfor tiltak som styrker deres ferdigheter (33 pst.) og tiltak som gir dem forbilder (14 pst.). Fellesskap er særlig etterspurt blant de som opplever svak tilhørighet fra før. Fellesskap er også mer etterspurt blant gutter enn blant jenter. Samtidig ser vi at det er flere gutter enn jenter som opplever svak tilhørighet. Dette gjelder også når vi korrigerer for andre faktorer som kan påvirke hvorvidt man opplever tilhørighet, som å delta på aktiviteter, å ha en venn, få til det faglige osv.: Det å være gutt er negativt forbundet med tilhørighet.

Ønsket om enda mer fellesskap ser vi også i ungdommenes forslag til tiltak under innovasjonscampen. Gjennom et gruppearbeid over to dager skulle de her de foreslå tiltak som kunne styrke andres tilhørighet. 6 av de 15 gruppene foreslo her *møteplasser* i form av klubber, kafeer og aktivitetsdager. Fellesskap er også i kjernen av flere av de andre forslagene, som en festival, en revy, vennematchings-apper, samtalegruppe mv.

Ungdommene i 8. klasse ved Lindeberg skole har det gjennomgående svært bra på skolen. De er stolte av skolen sin, og opplever mye mestring både faglig og sosialt. Matte fremheves som et mestringfag, og noe de sitter med frivillig på fritiden. En mulig forklaring er at mange av disse ungdommene strever med norsk, mens matte er et universelt «språk». Gode lærerkrefter trekkes også frem.

Ungdommene ser verdien i sosiale ferdigheter, forstått som det å inkludere andre, være positiv, forsøke å se andre for den de er, og å være der for dem. Denne typen mestring gir også mye tilhørighet tilbake, ved at de betyr noe for noen.

Mestring knyttet til fag og idrett forbindes også med tilhørighet, men årsakssammenhengene er mindre klare: Vi finner ikke støtte for at ferdigheter gir tilhørighet i den statistiske analysen av ungdommenes svar i spørreundersøkelsen. I stedet kan det være at det å oppleve mestring *sammen med andre* gir tilhørighet. Mestring kan også bidra til et mer robust selvilde, som kan gjøre det lettere å takle de utfordringene som måtte dukke opp. Ungdommene selv mener at tiltak som vil stryke deres ferdigheter, slik at de opplever å få til noe, vil være viktig for å styrke deres tilhørighet.

Vi finner støtte for at forbilder bidrar til økt tilhørighet – og at de viktigste forbildene er nære familiemedlemmer. Ungdommene ser til foreldre, eldre søsken, tanter og onkler for å finne rollemodeller, og de ser opp til dem både for hva de *kan* og hva de *er*. Dette funnet understreker betydningen av gode relasjoner til nær familie, ved at familien er så viktig som forbilder, og ikke bare her og nå.

Nærmiljøet er viktig for disse ungdommene. Uten at dette var noe vi spesifikt undersøkte i prosjektet, er det tydelig at Lindeberg-identiteten er sterk. Ungdommene mener at de her har det meste som trengs av aktiviteter og tilbud, og mange stiller seg uforstående til at det skulle være mulig å etterspørre *mer*. Stoltheten over nærmiljøet gjenspeiler seg i navnene på mange av forslagene: Lindebergfestivalen, Lindebergrevyen, Lindeberg nyheter mv. Flere av forslagene er også ment å omfatte andre i nærmiljøet enn elevene selv, som bredere Lindeberg-tiltak der de bruker uteområder og lokale ressurser. Også frivillige er tildelt viktige roller i noen av forslagene, men det er vel ikke unaturlig at 12-13-åringene ikke har disse lengst fremme i hodet i sin planlegging.

De unge er eksperter på sin egen tilhørighet

De unge har i dette prosjektet fått komme til orde på flere måter: gjennom en spørreundersøkelse, intervjuer og forslagene til tiltak. De unges stemme er klar, både om hva tilhørighet er for dem, og om hvordan den bør styrkes. Samtidig er innspillene deres sammensatte, preget av at de selv er forskjellige og lever forskjellige liv, men også av at modenheten hos 12-13-åringene er så varierende. Svarene spenner dermed fra det helt umiddelbare til det dypt eksistensielle, men alle er verdt å lytte til. De unge ser ikke bare seg selv, men er også svært oppmerksomme på når andre mangler tilhørighet: «Det ser jeg fordi de prøver å være annerledes enn de egentlig er, falsk». «Jeg så det på måten hun oppførte seg på, two-faced: Veldig følsom, men vil være som alle andre.» Samtidig er de klare på at de ønsker mer medbestemmelse i utformingen av tiltak for å styrke sin egen tilhørighet. «De [voksne] bør snakke med de ensomme før de bestemmer seg for hva som hjelper.»

Den viktigste konklusjonen er nettopp dette: De unge er eksperter på sin egen tilhørighet og hva som skal til for å styrke den. Denne ekspertisen bør samfunnet benytte seg av.

1 Innledning

1.1 Tilhørighet – de unges stemme

Tilhørighet er et begrep som rommer mye. Enkelt sagt er tilhørighet å høre til. Tilhørighet kan være å føle seg velkommen, å bli sett, å oppleve at man er god nok uansett hva man får til, og å kjenne at man betyr noe for andre. Tilhørighet knyttes gjerne også til mestring, og til det å være en del av et lokalsamfunn.

Formålet med dette prosjektet er å forstå mer om hva tilhørighet er for unge mennesker, ved å hente inn de unges egen stemme. De unge er representert ved ungdommene i 8. klasse ved Lindeberg skole i Oslo, skoleåret 2017/2018. Prosjektet ved Lindeberg skole består av flere deler: En spørreundersøkelse i november 2017, en innovasjonscamp 18.-19. desember 2017, og en intervjuundersøkelse i forbindelse med denne campen. Innovasjonscampen vil bli fulgt opp ved at elevene lager elevbedrift i februar 2018. I tillegg er tilhørighet tatt inn i undervisningen på trinnet i samfunnsfag og KRLE høsten 2017. I arbeidet med prosjektet har Vista Analyse bidratt ved å lage og gjennomføre spørreundersøkelsen, intervju ungdommene, utforme oppdraget for innovasjonscampen og bistå i gjennomføringen av den. Ungt entreprenørskap hadde hovedansvaret for innovasjonscampen, og vil ha hovedansvaret også for arbeidet med elevbedriftene. Tilsatte ved skolen har vært involvert hele veien. Sparebankstiftelsen DNB var oppdragsgiver for elevenes oppdrag.

Ungdommene i 8. klasse ved Lindeberg skole fikk dermed komme til orde på flere måter: Alle 76 svarte på spørreundersøkelsen, 19 ble intervjuet, og alle bidro gjennom innovasjonscampen med forslag til hva som kan styrke tilhørigheten ytterligere blant de unge på Lindeberg.

I denne rapporten sammenfatter vi det disse ungdommene sier. Ungdommene belyser ulike sider ved tilhørighet:

- Hva forstår de med tilhørighet?
- Hvorfor er tilhørighet viktig?
- I hvilke situasjoner opplever de tilhørighet, og i hvilke gjør de det ikke?
- På hvilke måter kan tilhørigheten styrkes?
- Hvilken rolle kan spilles av de unge selv, frivilligheten og andre i dette arbeidet?

Forskningen på dette området er omfattende. Psykologi, genetikk, sosiologi og økonomi er bare noen av de fagfeltene som tar for seg sider ved tilhørighet. Mangel på tilhørighet ses i sammenheng med frafall fra videregående opplæring, svak tilknytning til arbeidsmarkedet, helseproblemer og kriminalitet. Tilhørighet blir også knyttet til et godt skolemiljø (fravær av mobbing), integrering og deltakelse.

De unges stemme er lite hørt i denne forskningen. For at de unge skal få tenke fritt, har vi tatt utgangspunkt i en vid forståelse av tilhørighet. Overfor de unge har vi understreket at tilhørighet kan oppleves på mange ulike arenaer, som på skolen og under fritidsaktiviteter, med venner og familie, men også helt alene. Der de unge ble bedt om å foreslå tiltak for å styrke tilhørigheten, har vi minnet om at både de unge selv, frivillige organisasjoner og ressurspersoner kan spille viktige roller. Slik har vi forsøkt å spenne ut et stort rom for hva tilhørighet kan være, og for hvordan tilhørighet kan styrkes. Dette rommet har de unge så selv fått fylle.

1.2 Prosjektet inngår i Arena-satsingen til Sparebankstiftelsen DNB

Dette prosjektet er en del av Sparebankstiftelsen DNBS arbeid med satsingen *Arenaer for tilhørighet*. Sparebankstiftelsen DNB er en uavhengig stiftelse som ble opprettet av Gjensidige NOR Sparebank i 2002, og som siden starten har tildelt over 4 milliarder kroner til allmenntilretteleggende formål.¹ Stiftelsen gir gaver til lokale tiltak på Østlandet og nasjonale tiltak over hele landet. Stiftelsen bidrar også med kunst til norske museer og med strykeinstrumenter til norske musikere, og driver et kulturhus i Oslo.

Satsingen *Arenaer for tilhørighet* har følgende mål:

«Sparebankstiftelsen skal bidra til at flere opplever tilhørighet gjennom å styrke barn og unges ferdigheter, forbilder og fellesskap. Summen av dette gjør barn og unge mer robuste og gjennom det bedre i stand til å skape seg et godt liv.»²

Prosjektet ved Lindeberg skole er en sentral del av stiftelsens kartleggingsarbeid i satsingen. Det er også gjennomført andre prosjekter: Tidligere gavemottakere har besvart en spørreundersøkelse om tilhørighet blant unge, der de blir bedt om å gi sin forståelse av hva tilhørighet er, og beskrive hvordan deres arbeid bidrar til å styrke de unges tilhørighet. Ved Handelshøyskolen BI har tre studentgrupper jobbet med *Arenaer for tilhørighet*, bl.a. med kommunikasjon av tilhørighet og andre sentrale begreper. Opprop Tveten er et prosjekt i regi av Sparebankstiftelsen DNB og Gjensidigestiftelsen som forsøker å finne nye måter å forebygge og redusere skolefravall på.³ Prosjektet er iverksatt i 9. klasser ved fem ungdomsskoler i Oslo, hvorav Lindeberg skole er den ene.

¹ Sparebankstiftelsen DNBS årsrapport for 2017.

² Internt notat i Sparebankstiftelsen DNB, tittel «Arena».

³ <http://www.opproptveten.no/om-opprop/>, besøkt 2. februar 2018.

2 Forskingen

2.1 Hvorfor er tilhørighet viktig?

Tilhørighet er som nevnt et begrep som rommer mye. Forskingen på feltet er tilsvarende omfattende, og flere fagfelt, blant annet psykologi, genetikk, sosiologi og økonomi, har studert ulike sider ved tilhørighet. Tilhørighet til andre mennesker er et grunnleggende behov som må dekkes for alle mennesker. Barn og unge er i utvikling, og opplevelse av tilhørighet er viktig for hvordan de har det her og nå, men kan også påvirke deres videre utvikling. Flere studier viser at hvor godt man har det, eller hvor lykkelig man er, har en sterk sammenheng med tilhørighet. I forskningen legges det blant annet vekt på betydningen av nære relasjoner, et tilfredsstillende sosialt liv og sosial kompetanse.

Opplevelsen av ikke å høre til, enten det er på skolen, jobben eller i et annet miljø som er viktig, er svært utbredt. Likevel er det få som er åpne om denne opplevelsen (Walton 2011). De fleste tror at de er alene om å oppleve at de ikke passer inn. Ifølge Walton er tilhørighet (social belonging) svært viktig fordi mangel på tilhørighet kan skape negative tanke- og handlingsmønstre. Mangel på tilhørighet kan forandre hvordan man tolker nesten alle situasjoner man kommer opp i. Samtaler, misforståelser eller tilbakeslag tolkes som bevis på at man ikke hører til, og skaper dermed en destruktiv sinnstilstand. Dette kan igjen føre til selvdestruktiv atferd som å vike unna utfordringer, forsøke å skjule problemer, ignorere positive tilbakemeldinger eller unnlate å jobbe for å skape gode relasjoner. Slik atferd vil igjen øke sjansen for ensomhet, som jo er «beviset» på at man ikke hører til. Forløpet blir dermed en selvoppfyllende profeti.

«En god barndom varer livet ut» er et begrep brukt i mange sammenhenger, bl.a. i regjeringens tiltaksplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom.⁴ Dette begrepet synes svært relevant når betydningen av tilhørighet skal drøftes. Forskning innenfor utviklingspsykologi og neurobiologi, se bl.a. Sjøvold og Furuholmen (2015), har gitt ny kunnskap om hvorfor og hvordan opplevelser på ulike stadier i barndommen kan påvirke mennesket gjennom livet. En av innsiktene fra denne forskningen er at utviklingen skjer som klatring på en stige, der hvert nye steg krever at trinnene under er solide. Tidlig svikt gjør det altså vanskeligere for barna å dra full nytte av god omsorg senere. Konsekvensene viser seg både i skolealder og når barna blir voksne: Voksne som har vært utsatt for omsorgssvikt som små, har lagt større risiko for selv å få problemer knyttet til rus og psykiske lidelser, samt å bli gravide som tenåringer, se Vista Analyse (2017) om langsiktige konsekvenser av omsorgssvikt. De ansatte i barnevernet ser dette fenomenet jevnlig: Barn som sviktes av sine foreldre, ender oftere enn andre opp med å svikte sine barn selv. Hvis de første trinnene på stigen er solide, vil det være lettere å klatre videre. Denne erkjennelsen kommer til synet i barnevernet ved at noen av de mest kostnadskrevene tiltakene er rettet mot de aller minste barna (Vista Analyse 2016). Styrket tilhørighet blant små barn kan dermed føre til at barn blir mer robuste og dermed tåler mer motgang enn de ellers ville gjort.

Også blant eldre barn har forskning vist hvordan tilhørighet kan fungere som en beskyttelsesfaktor mot ulike former for risiko, det være seg vanskelige hjemmeforhold, faglige utfordringer eller atferdsproblemer. I forskningen brukes gjerne begrepet resiliens, som altså handler om å klare seg bra

⁴ Tiltaksplanen for 2014-17 heter *En god barndom varer livet ut*. Tiltaksplanen er senere fulgt opp med Prop. 12 S (2017-18) *Opptreppingsplan mot vold og overgrep*.

på tross av risikoen en utsettes for. Utdanningsdirektoratet (2016) omtaler forskningen til Masten (2007) som viser at tilhørighet i form av gode relasjoner til medelever kan fremme resiliens. Elever som opplever tilhørighet vil altså, på tross av at de er eksponert for risiko, være mer robuste, og ha større sannsynlighet for å utvikle seg i en god retning. Et annet sentralt funn er at elever som fungerer godt emosjonelt og sosialt, vil lære mer og ha mindre psykiske vansker både på kort og lang sikt (Utdanningsdirektoratet 2016). Dette er positivt for eleven selv, medelevene, skolen og samfunnet.

2.2 Mangel på tilhørighet kan ha store negative konsekvenser

Mangel på tilhørighet blant unge kan ha store negative konsekvenser både på kort og lang sikt. Konsekvensene kan ramme de unge selv, deres familier og samfunnet rundt.

Sammenhengene mellom sosiale relasjoner og helse er godt dokumentert (Helsedirektoratet 2015). Manglende tilhørighet, for eksempel i form av sosial isolasjon, mangel på aksept eller mobbing, kan påvirke unges psykiske og fysiske helse. Mer konkret er det påvist at manglende tilhørighet kan gi angst, depresjoner, tidlig død, arbeidsledighet og kriminalitet. Helsedirektoratet (2015) viser til en amerikansk metastudie som blant annet konkluderte med at dårlige eller utilstrekkelige sosiale relasjoner er en risikofaktor for tidlig død på lik linje med røyking eller inaktivitet.

Innen økonomifaget dreier forskningen seg i hovedsak om de langsiktige konsekvensene av mangel på tilhørighet og hvordan disse blir kostbare for samfunnet. Vista Analyse gjennomførte allerede i 2010 en utredning om marginalisering blant ungdom, der vi definerte marginalisering som den prosessen som gjør at unge ble stående uten arbeid og utdanning over tid (Vista Analyse 2010). Mye av forskningen på dette feltet gjelder nettopp slike konsekvenser av manglende tilhørighet, og da spesielt frafall fra videregående opplæring og ungdomsledighet. Frafall fra videregående opplæring og ungdomsledighet kan begge gi svakere tilknytning til arbeidsmarkedet også som voksen, med perioder ute av arbeidslivet og lavere lønn. Mobbing er en annen form for mangel på tilhørighet der det er kjent at konsekvensene kan være alvorlige.

2.3 Flere faktorer kan virke sammen og styrke tilhørigheten

Det er mange faktorer som kan påvirke hvorfor noen opplever tilhørighet og andre ikke. Det er også mange faktorer som kan gjøre at opplevelsen av tilhørighet varierer i ulike livsfaser og situasjoner. Det er ofte ikke én faktor som er avgjørende. *De ulike faktorene virker sammen og forsterker hverandre.* Dette har vi forsøkt å illustrere i figur 2.1. Forholdene hjemme er naturlig nok en viktig faktor. Nærmiljøet og lokalsamfunnet kan *forsterke* gode forhold hjemme, eller *kompensere* for vanskelige hjemmeforhold. Det samme kan skolen, som er en stor del av de unges liv. Skolen er en sentral arena for sosialt samspill, både elevene imellom, men også mellom elever og voksne. Andre voksenpersoner enn foreldre kan spille ulike roller i de unges liv, både ansatte på skolen og personer i nærmiljøet, for eksempel personer som deltar i frivillig arbeid. Alle disse faktorene vil legge grunnlag for opplevelser knyttet til *felleskap, ferdigheter og forbilder* som igjen kan styrke opplevelsen av tilhørighet.

Figur 2.1 Flere faktorer virker sammen og kan styrke tilhørigheten

2.3.1 Forhold hjemme

Flere forskere har studert hvordan sosioøkonomiske faktorer som utdanning, yrke og inntekt har sammenheng med helse. Folkehelse rapporten 2014 viser at de som har lang utdanning og god økonomi, lever lenger og har færre helseproblemer enn de som har kortere utdanning og dårligere økonomi. Også blant barn og unge er det helseforskjeller.⁵ Elstad og Pedersen (2012) viser at i familier med lav sosioøkonomisk status er det en høyere andel barn og unge som oppgir at de har dårlig helse enn i familier med høyere sosioøkonomisk status. Ungdom fra hjem med høy sosioøkonomisk status rapporterer oftere om høyere livskvalitet, bedre helse og mindre psykiske plager enn ungdommer fra hjem med lav sosioøkonomisk status (NOVA 2016). Sosioøkonomiske forhold ble målt gjennom spørsmål om foreldrenes utdanning, tilgang til bøker og materielle ressurser i hjemmet.

Også barns sosiale relasjoner henger sammen med familiens sosioøkonomiske bakgrunn (Helsedirektoratet 2016). Barn som bor i husholdninger med lav inntekt og lavt utdanningsnivå, kommer dårligere ut når en måler både økonomiske barrierer for sosial deltakelse, faktisk sosial deltakelse og ensomhet sammenliknet med barn som tilhører husholdninger med høy inntekt og utdanning.

2.3.2 Nærmiljø og lokalsamfunn

Nærmiljøet er med på å spenne opp rammene for deltakelse, inkludering og trivsel, og påvirker dermed mulighetene for tilhørighet. Den fysiske utformingen av nærmiljøet, transporttilbudet og tilgjengelige tjenester er viktige faktorer. Et godt bo- og nærmiljø kan bidra til å legge forholdene til rette for å oppleve sosial støtte og derved forebygge ensomhet. Sosiale møteplasser og kulturtilbud, grøntområder og god tilgjengelighet til natur- og rekreasjonsområder vil være av betydning i denne sammenheng.

Forskning på integrasjon og inkludering peker på at det må finnes møteplasser mellom mennesker på tvers av ulikhet for at et lokalsamfunn skal oppleves å være inkluderende.⁶ Både lokale myndigheter, tradisjonelle foreninger og nettverk spiller en avgjørende rolle i dette arbeidet.

⁵ Folkehelse rapporten 2014: Helsetilstanden i Norge. Rapport 2014:4. Folkehelseinstituttet.

⁶ Fra Helsedirektoratets nettside om Psykisk helse og livskvalitet – lokalt folkehelsearbeid: <https://helsedirektoratet.no/folkehelse/folkehelsearbeid-i-kommunen/veivisere-i-lokale-folkehelseiltak/psykisk-helse-og-livskvalitet-lokalt-folkehelsearbeid#n%C3%A6rmilj%C3%B8>.

2.3.3 Skole

Skolen er en sentral arena i de unges liv. På skolen må elevene beherske en sosial kompetanse som gjør det mulig å etablere vennskap og fremstå som attraktiv overfor andre elever. I tillegg er skolen en arena for voksenkontakt med lærere og andre ansatte. I en artikkel fra Utdanningsdirektoratet (2016) drøftes deltakelse, tilhørighet og vennskap på skolen. Det trekkes fram at betydningen av fellesskap med jevnaldrende er viktig når elever vurderer sin egen sosiale kompetanse på skolen (Nordal 2010). Elevene er opptatt av sosial kompetanse i form av empati, aktiv deltakelse, initiativ og selvhvedelser versus jevnaldrende.

Imidlertid eksisterer det også et sterkt konformitetskrav blant jevnaldrende som elever må ta hensyn til. Ifølge Pedersen (1998) er det viktig for barn og unge «å være en av dem». «Å være en av dem» innebærer å ha tilhørighet i en gruppe av jevnaldrende der man har venner og opplever sosial deltakelse og interaksjoner. Det trenger ikke nødvendigvis være en stor gruppe. Et fellesskap i en mindre gruppe er nok for å oppleve å høre til.

2.3.4 Fellesskap, ferdigheter og forbilder – veien til tilhørighet

Vi har sett at fellesskap er en sentral kilde til tilhørighet blant unge. Fellesskap kan gi en opplevelse av tilhørighet umiddelbart: For mange er tilhørighet fellesskap, slik vi ser av intervjuene med ungdommene i kapittel 5. Vi har også sett at forskning viser at fellesskap kan gi økt tilhørighet på lengre sikt: Fellesskap gir økt resiliens, dvs. økt robusthet mot forhold som ellers ville svekket tilhørigheten. Betydningen av fellesskap underbygges av våre egne undersøkelser.

Ferdigheter kan være knyttet til fag og skole, fritidsaktiviteter, gjøremål hjemme og sosial kompetanse. Forskningen referert over fremhever særlig betydningen av *sosiale ferdigheter*, dvs. den spesifikke og lærte atferden som barnet benytter for å utføre en sosial oppgave (Utdanningsdirektoratet 2016). Her hevdes det at følgende sosiale ferdigheter må være på plass på et adekvat nivå for at barn skal fungere godt og sosialt: samarbeidsevne, selvhvedelse, selvkontroll, empati og ansvarlighet.

Det er imidlertid grunn til å tro at ferdigheter også kan styrke tilhørigheten mer generelt, gjennom en opplevelse av *mestring*. Å lykkes med noe bidrar til et positivt selvbilde og en positiv identitet. Når mestringen svikter, kan resultatet være stress, helsesvikt og mistriksel, og forklaringen på dette kan ligge både hos individet og omgivelsene, og ikke minst i møtet mellom dem (Hansen og Daaland 2016). Dette siste er viktig: Omgivelsenes krav til de unge bør være rimelige i forhold til den enkeltes forutsetninger og muligheter; først da får de en reell mulighet til å mestre. Erkjennelsen av mestringens betydning er et viktig grunnlag for utformingen av store deler av den norske velferdsstaten. Et eksempel er Meld. St. 19 (2014-2015) Folkehelsemeldingen (s. 26), der det understrekes at barnehager og skoler av god kvalitet er viktig for barn og unges fysiske og psykiske utvikling. Et godt oppvekst- og læringsmiljø gir opplevelse av fellesskap og mestring og bidrar til å utvikle og opprettholde vennskap og sosiale nettverk. Trivsel i barnehage og skole har sammenheng med utvikling av god psykisk helse, trivsel og mestring senere i livet.

Sammenhengen mellom forbilder og tilhørighet er mindre dekket i forskningen. Begrepene forbilde, eksempel og modell brukes gjerne om hverandre. I psykologien snakker en gjerne om rollemodeller og modellering. Alle som står et barn nær og som barnet ser opp til, er modeller for barnet. Særlig

er man opptatt av hvordan modellene kan lære barna sosial kompetanse.⁷ Slike nære forbilder som foreldre, større ungdommer og andre i nærmiljøet, kan utgjøre forbilder i den unges liv fordi de er personer de unge kan identifisere seg med, snakke med og få tilbakemeldinger fra. Slike forbilder kan bidra til å tilføre mening og retning i den unges liv, og å bekrefte at den unge har betydning – og hører til. Nære forbilder kan også være viktig for å styrke den enkeltes resiliens: Vi kjenner alle en historie om den ene fotballtreneren, tanta eller læreren som var helt avgjørende for at en ungdom skulle klare seg.

Fjernere forbilder som fotballspillere, skuespillere eller forskere kan antakelig også spille viktige roller som inspiratorer og kilder til flukt, men må antas å ha en svakere og mer indirekte betydning for den enkelte unges opplevelse av tilhørighet.

2.4 Kommer de unge til orde i forskningen?

De unge kommer til orde i deler av forskningen på tilhørighet, særlig i form av kartlegginger. Flere av undersøkelsene er basert på spørreundersøkelser rettet mot barn og unge der de oppgir om de har gode relasjoner, psykiske vansker eller hvordan livssituasjonen generelt oppleves generelt, men deler av forskningen er i større grad utført ved hjelp av indikatorer for å måle hvordan barna og de unge har det, for eksempel inntektsnivået i husholdningen og om videregående skole er fullført.

Ungdata er et eksempel på en norsk undersøkelse som tar for seg sider ved tilhørighet blant barn og unge.⁸ Ungdata er lokale spørreskjemaundersøkelser som tilbys gratis til kommuner og fylkeskommuner. Siden 2010 har mer enn 400 000 ungdommer svart på disse undersøkelsene, over nær sagt hele Norge. Ungdata omfatter et bredt spekter av temaområder: foreldre og venner, skole, lokalmiljø, fritidsaktiviteter, helse og trivsel, rusmiddelbruk, risikoatferd og vold.

En rapport der de unges stemme kommer tydelig frem, er svenske Unicefs rapport «Jag är bara 15 år, men ibland känns det redan som att det är kört» fra 2016. Temaet for denne rapporten er sosialt utenforskap. Begrepet sosialt utenforskap kan sies å omfatte begrepet manglende tilhørighet, men er mer direkte knyttet til familieøkonomi og muligheten til deltakelse: Man er sosialt utenfor dersom man ikke har ressurser til å kunne delta i slikt som anses som normalt for barn i et gitt samfunn. Forfatteren intervjuer tolv ungdommer som på ulike måter lever i utenforskap, om hva de mener er viktig for deres liv: Familiens økonomi, skole og fritid og omgivelsene. Barna blir også bedt om å vurdere sine egne fremtidsutsikter. Slik belyser rapporten årsakene til utenforskap, og hvordan utenforskapen arter seg for de unge selv.

Oppsummert ser vi at det finnes en del forskning der de unge får komme til orde om tilhørighet og tilgrensende forhold som deltakelse, psykiske vansker mv. Det er imidlertid behov for mer forskning som *kombinerer kartlegging og dybdeintervjuer*, slik at de samme ungdommene som kartlegges, får gå i dybden om sine opplevelser og vurderinger. Det er også behov for mer forskning som lar de unge selv få *komme med forslag til tiltak*: De unge er ofte svært kompetente på egne og andre ungdommers liv. Ved å få bruke denne kunnskapen til også å utforme løsningene, kan løsningene bli bedre, i tillegg til den egenverdien som ligger i at det er ungdommene selv som tar tak.

⁷ Psykologen Albert Bandura har forsket mye på dette, se oppsummering her: <http://kurs.helsekompetanse.no/fritidkultur/16891>.

⁸ Omtalen er basert på <http://www.ungdata.no/Om-undersokelsen/Hva-er-Ungdata>, sett 13. februar 2018.

3 Prosjektet ved Lindeberg skole

3.1 Bakgrunn og gjennomføring

Prosjektet ved Lindeberg skole utgjør en viktig del av Sparebankstiftelsen DNBS satsing *Arenaer for tilhørighet*, se omtale i innledningen. Prosjektet tar utgangspunkt i svenske Unicefs rapport «Jag är bara 15 år, men ibland känns det redan som att det är kört» fra 2016, men med en mer positiv innfallsvinkel: Prosjektet ved Lindeberg skole fokuserer på *tilhørighet* i stedet for *utenforskap*. Denne dreiningen er basert på en erkjennelse av at det er nyttig å forstå innenforskapen for å forstå utenforskapen, og at utenforskap ofte er forårsaket av *mangel på normalitet* – ikke bare ekstraordinære negative faktorer.

Lindeberg skole er valgt fordi den ligger i et geografisk område med barnefattigdom, varierende deltakelse i organisert aktivitet og en stor andel minoritetsnorske elever. Skolen har ca. 490 elever fordelt på 1.-10. klasse, og elevene har bakgrunn fra hele 40 land. Lindeberg skole er dessuten en skole Ungt entreprenørskap har samarbeidet med tidligere. Lindeberg er også en av samarbeidsskolene til Opprop Tveten, jf. kapittel 1.

Prosjektet ble gjennomført i 8. klasse, med 76 elever. For elevene er den viktigste delen av prosjektet et oppdrag de får av Sparebankstiftelsen DNB, med temaet «Tilhørighet». Ungt entreprenørskap legger til rette for gjennomføringen av oppdraget. Oppdraget gjennomføres som en «innovasjonscamp» etter mal av andre oppdrag Ungt entreprenørskap legger til rette for. Elevene deles her inn i grupper på fire-fem og får et oppdrag over flere dager, med veiledning underveis. Elevenes oppdrag er todelt: I del 1, som ble gjennomført 18.-19. desember 2017, skal hver av gruppene definere hva de legger i tilhørighet og komme opp med et tiltak for å styrke tilhørigheten til ungdommer i nærmiljøet. I del 2, som vil bli gjennomført i februar 2018, skal tiltaket settes ut i live som elevbedrift.

Del 1 av oppdraget inngår i prosjektet «Tilhørighet – de unges stemme», som dokumenteres i denne rapporten. Elevenes forslag til tiltak i denne delen er oppsummert i avsnitt 3.2. I tillegg ble det gjennomført en spørreundersøkelse blant elevene i november 2017, og dybdeintervjuer underveis i innovasjonscampen. Opplegget for disse undersøkelsene oppsummeres i avsnitt 3.3, mens resultatene presenteres i kapittel 4 og 5.

3.2 Innovasjonscamp – de unges egne forslag til tiltak

3.2.1 Oppdrag «Tilhørighet»

Oppdrag «tilhørighet» ble presentert for elevene av Ungt entreprenørskap på morgenen 18. desember, se Figur 3.1. Elevene ble deretter inndelt i 14 grupper. Gruppene fikk arbeide halvannen dag med oppdraget, før det ble satt strek og bidragene ble samlet sammen. Alle gruppene presenterte deretter sine bidrag for de øvrige elevene, lærerne og en jury med representanter fra Ungt entreprenørskap, Sparebankstiftelsen DNB og Vista Analyse. Tre vinnere ble kåret og premiert.

Figur 3.1: Oppdrag «Tilhørighet» som presentert for elevene

Bakgrunn for oppdraget «Tilhørighet – de unges stemme»

Alle trenger tilhørighet...

- Å føle at du hører til noe eller noen, et sted og i en gruppe
- Å føle deg velkommen og at du blir sett
- Å kjenne at du har en god venn, en kompis
- Å oppleve gleden ved fellesskap i en god vennegjeng (lokalmiljø)

... og alle vil på et tidspunkt kjenne fravær av tilhørighet – at de ikke hører til

- Mange (unge) kan være usikre på om de er bra nok eller om de passer inn
- En del er ensomme, og er lite sammen med andre ungdommer utenfor skolen
- Noen sliter hjemme, og andre arenaer blir kanskje da enda viktigere

Når tilhørigheten svikter, kan ting bli vanskelig

- Du kan bli usikker og utrygg
- Det kan bli vanskelig å gå på skolen

Ungdata 2017 viser at de aller fleste 8. klassinger trives på skolen. Hvis tilhørigheten styrkes, kan enda flere trives. Dere kan alle spille en rolle for andres tilhørighet. Men hvordan?

Oppdraget

Tenk at dere har ansvar for å styrke tilhørigheten blant barn og unge på Lindeberg. Da må dere først finne ut: Hva betyr tilhørighet for dere, hva styrker tilhørighet og hva gjør at den blir borte? Deretter må dere planlegge og presentere et tiltak som styrker tilhørigheten.

Tiltaket kan:

- være for alle eller en mindre gruppe
- være noe som kan gjentas over tid
- skje på fritiden
- gjøres sammen med lokale organisasjoner eller foreldre
- foregå på skolens område

Deres skal:

- Oppsummere og begrunne hva dere legger i tilhørighet
- Gjennomføre en idéprosess om mulige tiltak
- Lage en idébeskrivelse for det tiltaket dere velger
- Presentere løsningen for en jury

Vurderingskriterier:

- **Kreativitet** – Presenterer gruppen en ny, spennende idé?
- **Virkning** – Vil løsningen bidra til å styrke tilhørigheten?
- **Gjennomførbarhet** – Kan løsningen realiseres?
- **Presentasjon** – Presenterte gruppen løsningen på en engasjerende og faglig overbevisende måte?
- **Gruppedynamikk** – Viser gruppen at de har samarbeidet godt i prosessen fram til endelig løsning?

3.2.2 De unges forslag til tiltak for å styrke tilhørigheten (ytterligere)

Noe som er viktig når vi nå skal se på de unges forslag til tiltak, er at disse ungdommene i all hovedsak er *godt fornøyd som det er*. De er fornøyd med det aktivitetstilbudet som finnes på Lindeberg, de opplever at de voksne i nærmiljøet allerede er engasjerte i hvordan de har det, de trives på skolen, og de fleste opplever generelt sterk tilhørighet, slik vi skal se i kapittel 4 og 5. Hva mer er: Elevene er stolte av å bo på Lindeberg, og stolte av skolen sin. Mange av dem har et sammenlikningsgrunnlag:

Lindeberg ungdomsskole samler elever også fra andre skoler, og en stor andel av disse elevene har flyttet minst én gang i oppveksten. Elevenes tilfredshet kommer til uttrykk igjennom intervjuene, men også i gruppearbeidet, ved at flere av gruppene stilte spørsmål som: «Hvordan er det mulig å forbedre noe som er så bra fra før?» Etter hvert kom likevel forslagene på bordet.

Møteplasser er det som foreslås av flest

Behov for flere møteplasser er et gjennomgangstema. Ulike varianter av kafeer, fritidsklubber og jevnlig aktivitetsdager ble foreslått av seks av de 14 gruppene.

Møteplassene skal være for alle, med flere aktiviteter og rom for løst samvær. Et fellestrekk ved de foreslåtte møteplassene er at de er nettopp det: Møteplasser, der de unge kan velge mellom ulike aktiviteter, lage og selge mat, ta bilder, bli kjent med nye folk og bare være sammen. En av gruppene foreslo også at man kunne ha med kjæledyr, og en annen ønsket seg temakvelder med utkledding. Det er altså ikke konkrete aktiviteter som savnes, men steder man kan møte noen man kjenner og gjøre hyggelige ting med dem. «Aktiviteter vi har tenkt å inkludere i aktivitetsdagen er håndball, fotball, basketball osv. Flere på trinnet vårt er interessert i dette, men hvis det er noen som ikke vil være med, så har vi kantinesalg, og du kan også spille data i læringscenteret.»⁹

Elevene vil gjerne møtes på skolen også i fritiden. Flere av møteplassene er ment å finne sted på skolen. Et av forslagene het simpelthen «Åpen skole», og ønsket å ta i bruk gymsalen og ha filmklubb. Lindeberg skole har også et myldreområde med en stor trapp og en scene, som ungdommene bruker til daglig i spisetiden. I intervjuene kom det frem at noen av ungdommene ville føle seg mer komfortable dersom «klubben» foregikk på skolen enn på en ordinær fritidsklubb.

Elevene vil være med å arrangere. Dette kom særlig til uttrykk i forslagene om kafeer, der det å lage maten og stå i kafeen ble fremstilt som minst like attraktivt som å besøke den. Dette ble til og med fremstilt som et karrieretrekk: ved å servere på kafeen, kan ungdommene få oppleve hvordan det er å jobbe, og dette kan hjelpe dem når de skal få jobb i fremtiden.

Det finnes allerede en fritidsklubb på Lindeberg, men ungdommene var klare på at den ikke dekker deres behov i tilstrekkelig grad. Dette gjaldt også ungdommer som brukte den jevnlig. Enkelte av gruppene var tydelige på hvordan deres tilbud ville supplere klubben. Vi har ikke undersøkt hva som mangler ved dagens tilbud, men ser at 8. klasse er det yngste alderstrinnet i ungdomsklubben, som går opp til 18 år, og at mye av tilbudet er ulike dansekurs som antakelig ikke passer for alle.¹⁰

Ungdommene ser for seg at frivillige kan spille sentrale roller i forbindelse med flere av disse møteplassene, men også i forbindelse med festivalen omtalt under.

Andre forslag: Revy og festival, vennematching, samtalegruppe, forslagsvegg og radio

To av gruppene foreslo større arrangementer rettet inn mot et bredere publikum enn møteplassene nevnt over: En revy og en festival. En revy kan være samlende, og innebærer dessuten mange ulike arbeidsoppgaver slik at de fleste kan finne noe som passer for seg. Tanken bak Lindebergfestivalen er at for eksempel rapperen Adam Ezzari kan komme og snakke om tilhørighet og samarbeid, og

⁹ Sitatene fra elevene her er hentet dels fra lysarkene og dels fra det de sa under presentasjonen.

¹⁰ <https://www.oslo.kommune.no/natur-kultur-og-fritid/fritidsklubber/lindeberg-fritidsklubb/#gref>

deretter opptre. Ungdommene påpeker at han er et viktig forbilde for mange: «Hvis forbildet ditt mener det er viktig med tilhørighet og samarbeid, så vil jo du også mene at det er viktig.»

To av gruppene foreslo ulike former for elektronisk venne-matching. Løsningene er tilrettelagt for skoleelever, for eksempel ved at man skal logge seg inn med Feide, slik at man i praksis må være skoleelev for å få tilgang.¹¹ Forslagene ser ut til å være basert på en erkjennelse av at mange ungdommer har mer til felles enn de tror, og at det er nødvendig å kunne være anonym for å bli virkelig kjent. Verktøyene skal dermed hjelpe ungdommene med å finne frem til ungdommer som har samme interesser som en selv, men som man ellers ikke ville vært oppmerksom på.

En av gruppene foreslår en samtalegruppe der 7-8 ungdommer i ungdomsskolealder kan samles en gang i uken og snakke om ulike temaer, som psykisk helse. Gruppen kan ledes av ulike personer fra gang til gang, avhengig av tema.

«Lindeberg skoles tilhørighetsvegg» med slagordet «dine ideer kan hjelpe andre» er en vegg med post-it-lapper og penner tilgjengelig. Alle elevene i skolen, fra 1. til 10. klasse, skal her kunne komme med forslag til aktiviteter mv., eller ta opp bekymringer mv. de ønsker å lufte anonymt.

«Lindeberg nyheter» er en radiokanal av laget av og for elevene ved Lindeberg skole. Programmene omfatter sangønsker, bursdagsmarkeringer og intervjuer, og ikke minst en kåring av ukens elev – den eleven som i særlig grad har bidratt til å fremme andre elevers tilhørighet.

3.3 Om spørreundersøkelsen og dybdeintervjuene

Alle ungdommene besvarte en elektronisk spørreundersøkelse om tilhørighet i en skoletime i november 2017. Spørreundersøkelsen tok for seg flere temaer:

- Bakgrunnsinformasjon: Kjønn, deltakelse på AKS som barn, behovet for leksehjelp, organiserte og uorganiserte aktiviteter etter skoletid og aktiviteter i helgene.
- Om ungdommen har en venn, opplever å få til noe på eller utenfor skolen, og om det er noen voksne eller eldre ungdommer i nærmiljøet de ser opp til
- Om de den siste uka har opplevd å ikke høre til, med oppfølgingsspørsmål om hvor ofte og i hvilke situasjoner.
- Om de den siste uka har opplevd tilhørighet, med tilsvarende oppfølgingsspørsmål.
- Hvor ofte de kjenner tilhørighet på en skala fra 1 til 10.
- Hva som er viktigst for å styrke deres tilhørighet: tiltak som fremmer fellesskap, ferdigheter eller forbilder.
- Fritekstsvar om hva tilhørighet betyr for dem og tiltak som kan styrke tilhørigheten for hhv. dem selv og noen andre i deres klasse.

Ungdommene ble forberedt på undersøkelsen ved at en lærer nevnte flere eksempler på hva tilhørighet kan være, og redegjorde for hva undersøkelsen skulle brukes til. Innledningen var basert på innspill fra Vista Analyse og hadde som formål å hjelpe ungdommene med å forstå et vanskelig begrep, og motivere dem til å svare skikkelig på spørsmålene.

¹¹ Feide – Felles Elektronisk IDEntitet – er en løsning for sikker identifisering i utdanningssektoren.

Dybdeintervjuene ble gjennomført underveis i innovasjonscampen av de to medarbeiderne i Vista Analyse. Informantene ble valgt ut uten noen forhåndsinformasjon, men der vi forsøkte å få med både de som deltok aktivt i gruppearbeidet, og de som enten virket passive eller var forstyrrende for de andre. En del av de vi intervjuet meldte seg frivillig, og dette viste seg å utgjøre en blanding av ungdommer som simpelthen syntes at dette var spennende, og ungdommer som hadde mye på hjertet. Utvalget er godt balansert på kjønn.

Ungdommene ble stilt følgende spørsmål i intervjuene:

1. Kan du si mer om hva tilhørighet er for deg?
2. Hvorfor tror du at tilhørighet er viktig?
3. I hvilke situasjoner opplever du tilhørighet?
4. Tenk på en situasjon der du har opplevd ikke å føle tilhørighet. Hva ville hjulpet?
5. Tror du det er mange i klassen din som opplever at de ikke hører til? Hva kan hjelpe?
6. Tenk på en på trinnet ditt som har opplevd ikke å høre til over tid. Hva tror du skal til for at han eller hun skal få det bedre og føle at han eller hun hører til?
7. Hva kan voksne og frivillige lag og organisasjoner gjøre for at flere kan oppleve tilhørighet?

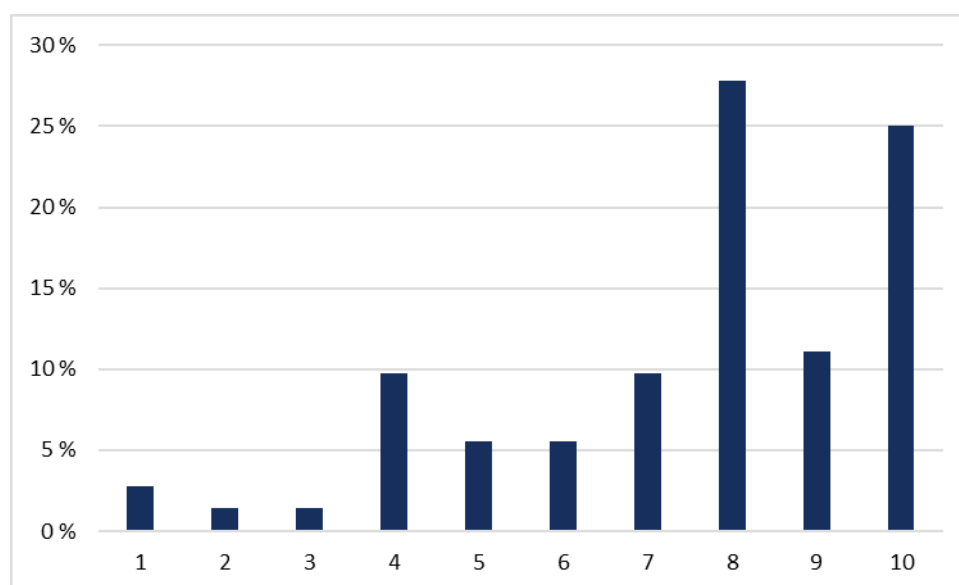
Til sammen gir spørreundersøkelsen og dybdeintervjuene grunnlag for en omfattende analyse av disse ungdommenes forhold til tilhørighet. Spørreundersøkelsen gjør det mulig å kartlegge deres opplevelse av tilhørighet og hva de oppfatter som viktig for å styrke tilhørigheten, og å sammenholde svarene deres med en rekke bakgrunnskjennetegn. Intervjuene gjør det mulig å gå mer i dybden og få en nærmere forståelse av hvilke sider ved tilhørighet som er viktig for de unge, hvorfor de mener noe vil styrke tilhørigheten mv. Resultatene ser vi i kapittel 4 og 5.

4 Tilhørighet – det store bildet

4.1 De fleste opplever tilhørighet ofte, og i mange situasjoner

De fleste av ungdommene i 8. klasse ved Lindeberg skole opplever tilhørighet ofte, og i mange situasjoner. I spørreundersøkelsen ble ungdommene bedt om å oppgi hvor ofte de kjenner tilhørighet på en skala fra 1 til 10 der 1 er svært sjelden, og 10 er nesten hele tiden. Det gjennomsnittlige svaret var 7,5, noe som må betegnes som høyt. 18 av elevene, dvs. 25 pst., svarte 10 på dette spørsmålet, mens til sammen 46 svarte 8 eller mer. Figur 4.1 viser hele fordelingen.

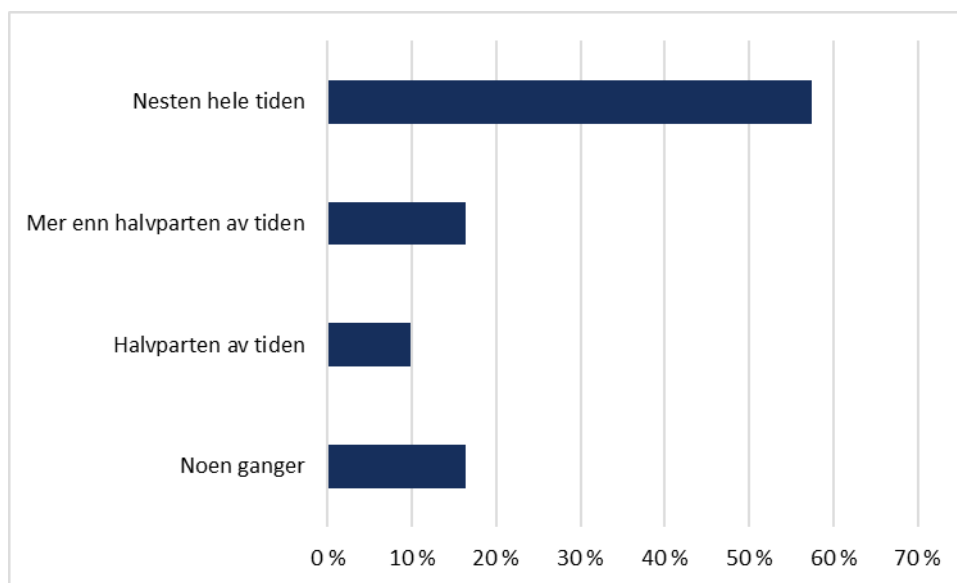
Figur 4.1: Hvor ofte kjenner du tilhørighet? (1=svært sjelden, 10= nesten hele tiden)

Opplevelsen av tilhørighet kan komme og gå. På spørsmål om de hadde opplevd tilhørighet den siste uken, svarte 85 pst. av ungdommene ja. Disse 63 elevene ble deretter stilt spørsmål om hva grunnene er til at de hadde opplevd tilhørighet, hvor ofte det hadde skjedd, og i hvilke situasjoner.

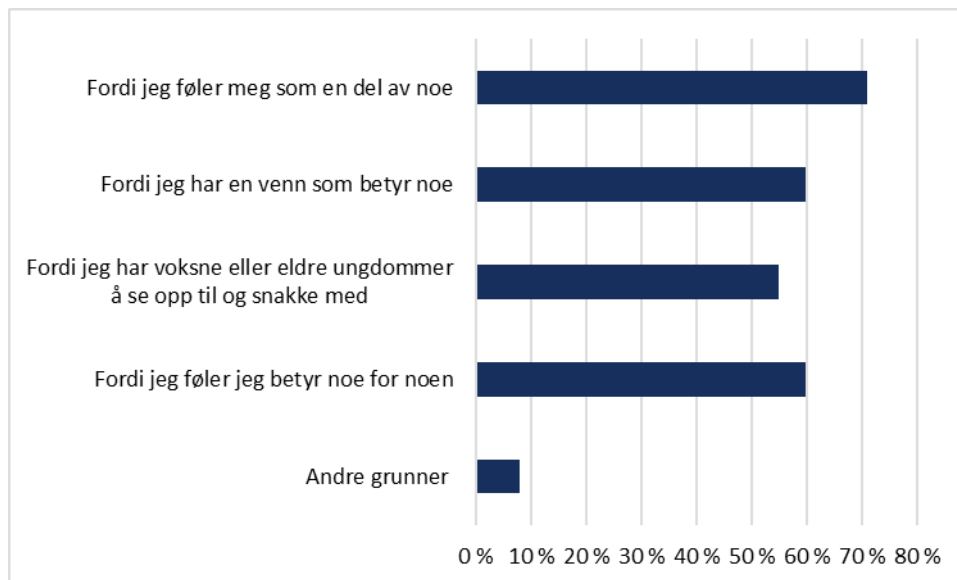
Blant de som hadde opplevd tilhørighet den siste uken, svarer 57 pst. at de opplever tilhørighet nesten hele tiden. Andre opplever tilhørighet som noe mer ustabil: Nær 30 pst. sier at de opplever tilhørighet bare noen ganger, eller halvparten av tiden.

Figur 4.2: Hvor ofte opplever du tilhørighet?

Tilhørighet er mange ting for disse ungdommene. På spørsmål om hva som er grunnen, evt. grunnene, til at de har opplevd tilhørighet den siste uken, er det mange som krysser av for flere forhold. Hele 71 pst. forklarer det med at de har følt seg som en del av noe. Det å ha en venn som betyr noe, eller føle at man selv betyr noe for noen, trekkes frem av 60 pst. Like under følger det å ha noen voksne eller eldre ungdommer å se opp til og snakke med, med 54 pst.

Figur 4.3: Hva er grunnen(e) til at du har opplevd tilhørighet?

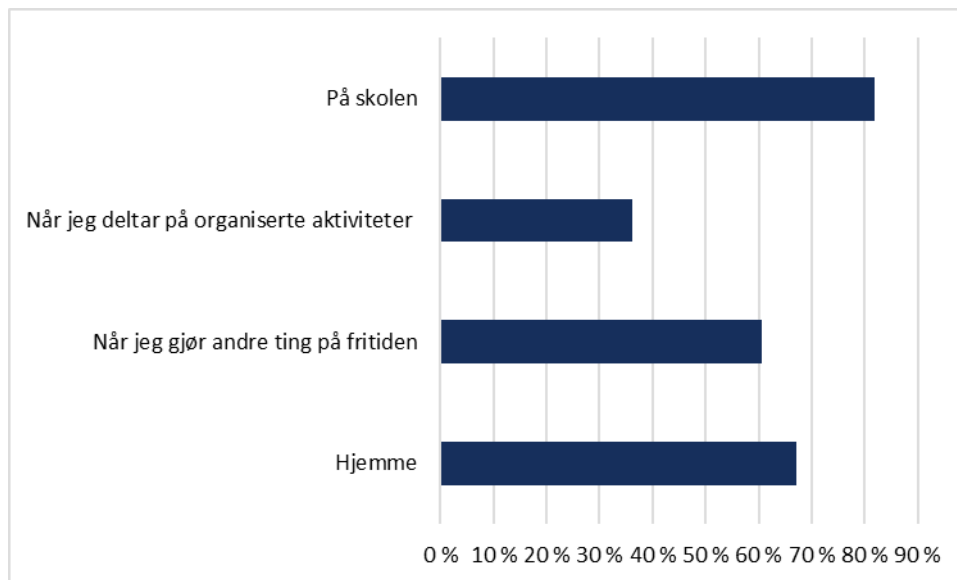

Ungdommene opplever tilhørighet i mange ulike situasjoner. Hele 82 pst. opplever tilhørighet på skolen. Vi kjenner ikke til direkte sammenliknbare undersøkelser fra andre skoler, men dette må antas å være høyt. Inntrykket underbygges i intervjuene: Lindeberg-ungdommene gir uttrykk for en svært positiv holdning til skolen, og skolen fremstår som en viktig arena.

Samtidig er familien sentral i disse 12-13-åringenes liv: I spørreundersøkelsen oppgir 67 pst. at de opplever tilhørighet hjemme. Fritekstsvarene viser at de setter pris på å gjøre ting sammen med familien, men også bare å være sammen med den.

Tilhørighet oppleves ofte sammen med venner. De 60 pst. som opplever tilhørighet på fritiden utenom organiserte aktiviteter, har særlig venner i tankene (fritekstsvar). Enkelte peker også på at de trives godt alene. En mindre andel, 36 pst., svarer at de den siste uken opplevde tilhørighet på organiserte aktiviteter.

Figur 4.4: I hvilke situasjoner opplever du tilhørighet?

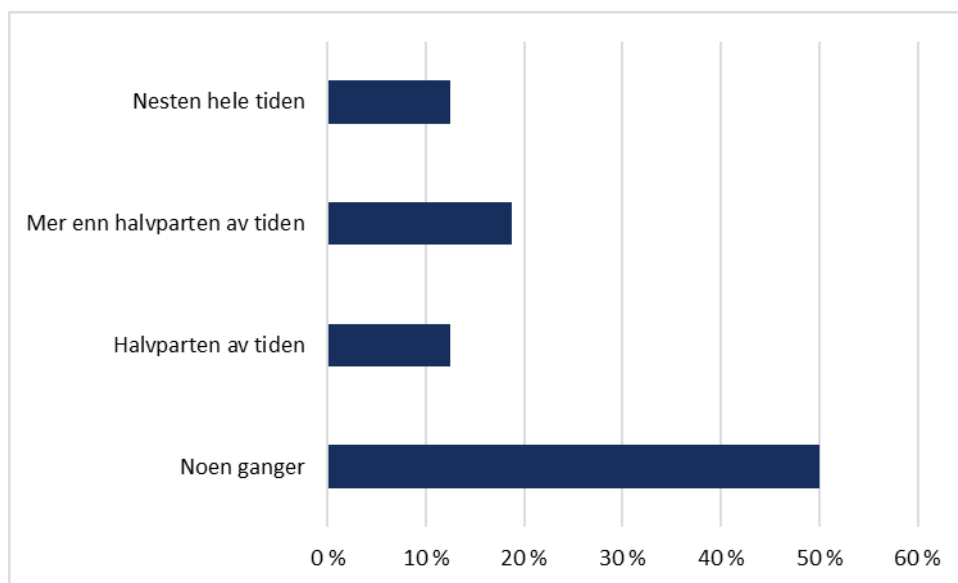

4.2 Et betydelig mindretall mangler tilhørighet

Det er likevel et betydelig mindretall som oppgir at de mangler tilhørighet – i hvert fall iblant. I Figur 4.1 så vi at noen av elevene opplever tilhørighet sjelden eller svært sjelden: Elleve av elevene, dvs. 15 pst., oppga 4 eller lavere på en skala fra 1 til 10. Samtidig er det bare én av elevene som krysset av for 1, og det samme for 2.

16 av elevene krysset av for at de har opplevd ikke å ha tilhørighet *den siste uka*. Noen av elevene hadde dermed i løpet av en og samme uke både opplevd å høre til ikke å høre til. Dette er som ventet: Tilhørighet kan godt være en flyktig tilstand, avhengig av omstendigheter og hendelser. Dette ser vi tydelig i Figur 4.5: Kun 2 av de 16 som opplevde ikke å høre til i forrige uke, har denne opplevelsen «nesten hele tiden». 8 av de 16 er i den andre enden av skalaen, og opplever det «noen ganger». Disse svarene er rimelige, men vi understreker likevel at et utvalg på bare 16 ungdommer er lite, slik at resultatene er preget av mer tilfeldige svar enn for det større utvalget i avsnittet over.

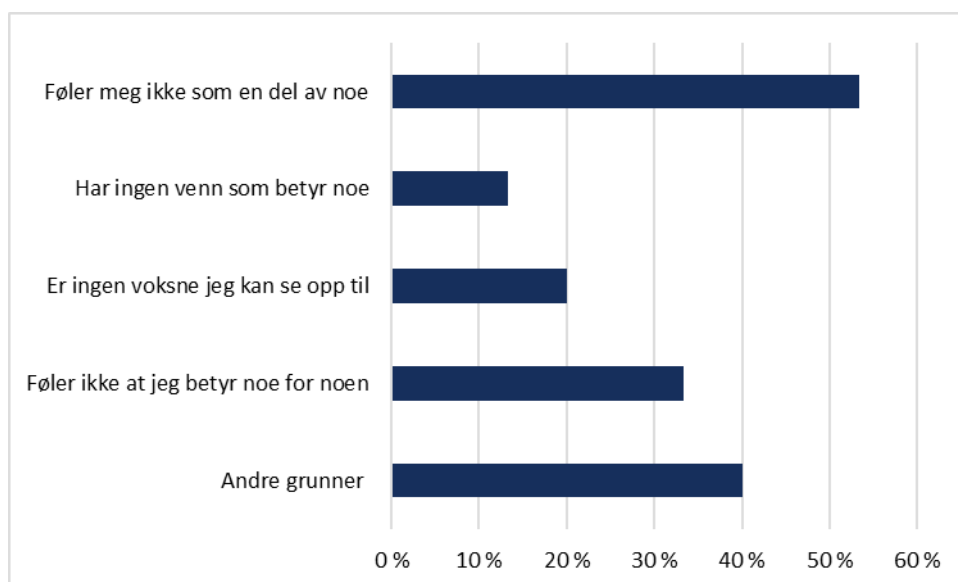
Figur 4.5: Hvor ofte opplever du å ikke høre til?

Den viktigste grunnen til at de opplevde ikke å høre til, var at de ikke følte seg som en del av noe: 53 pst. av ungdommene krysset av for dette. Deretter følger at de ikke føler at de betyr noe for noen, med 33 pst. Bare 13 pst. forklarte den manglende tilhørigheten med at de ikke hadde venner, og 20 pst. med at de ikke hadde voksne eller eldre ungdommer å se opp til.

Det å *føle seg som en del av noe* er dermed en svært viktig side ved tilhørighet for de unge: Når de unge opplever tilhørighet er det i mange tilfeller fordi de føler seg som en del av noe (Figur 4.1), og når de *ikke* opplever tilhørighet er det altså fordi de *ikke* føler seg som en del av noe. Det samme mønsteret, om enn noe mindre tydelig, ser vi for det å føle at man selv *betyr noe for noen*.

Figur 4.6: Hva er grunnen(e) til at du har opplevd å ikke høre til?

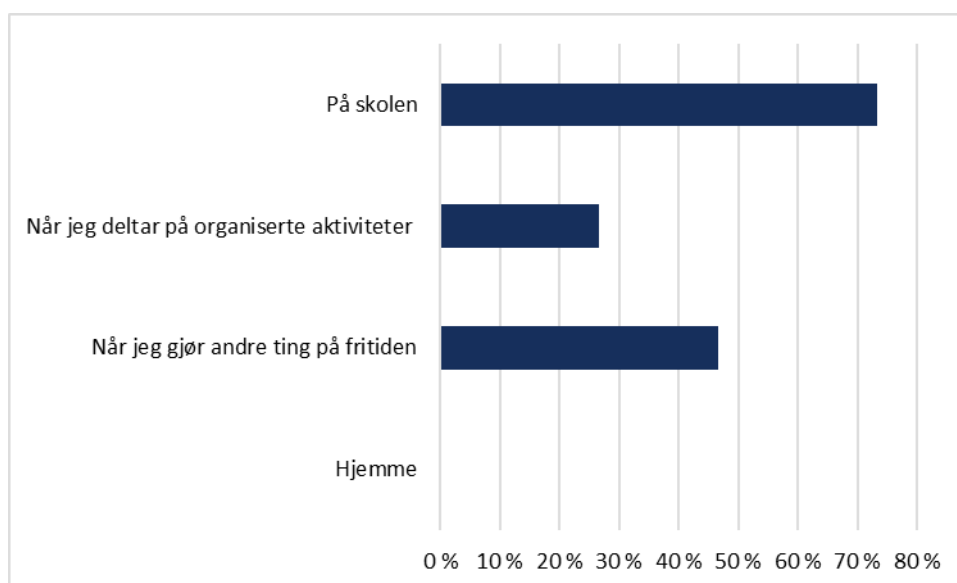

Et interessant funn er at *ingen* av ungdommene oppga å mangle tilhørighet hjemme. Tilhørighet oppleves altså ofte med familien (Figur 4.4); manglende tilhørighet oppleves aldri (eller i det minste svært sjelden) med familien. Familiens betydning ser vi også i intervjuene. Våre funn føyer seg godt

inn i resultatene fra Ungdata 2017 som karakteriserer dagens ungdom som en hjemmekjær ungdomsgenerasjon med sterke bånd til foreldrene (Ungdata 2017).

I stedet er det på skolen de fleste opplever manglende tilhørighet, etterfulgt av på fritiden utenom organiserte aktiviteter. En naturlig tolkning er at venner og fellesskapet med dem er svært viktig for ungdommenes tilhørighet – og at det gjelder begge veier: Opplevelsene av tilhørighet skjer på skolen og med venner (Figur 4.4), og opplevelsene av å *mangle* tilhørighet skjer med skole og med venner. Skolen og fritiden med venner kan dermed ses som arenaer der ungdommene stikker hodet ut – mens familien er det trygge fristedet. Intervjuene underbygger denne tolkningen, slik vi skal se i kapittel 5. Et interessant spørsmål er hvordan ungdommene ser på disse tingene om to-tre år, når de er ute av barndommen og antakelig forholder seg til både familien og omverdenen på en annen måte.

Figur 4.7: I hvilke situasjoner opplever du å ikke høre til?

4.3 Hvem opplever tilhørighet?

Hvilke ungdommer opplever tilhørighet, og hvilke gjør det ikke? Er det en sammenheng mellom kjønn og tilhørighet? Er det slik at de som er med på mange aktiviteter på fritiden, opplever tilhørighet mer enn andre? Henger tilhørighet sammen med fellesskap, ferdigheter og forbilder? Ved å analysere ungdommenes svar i spørreundersøkelsen kan vi finne svar på slike spørsmål.

Ungdommene oppga en rekke opplysninger om seg selv i spørreundersøkelsen: Kjønn, om de deltok på AKS som små (aktivitetsskole) og om de deltar på organiserte og uorganiserte fritidsaktiviteter, og om de gjør noe utenfor hjemmet i helgene. De svarte også på om de har en venn, om de opplever at de får til det faglige på skolen, om de opplever at det er noe utenfor skolen de får til spesielt godt, og om det er noen voksne eller eldre ungdommer i nærmiljøet de ser opp til.

I analysene skiller vi mellom «sterk» og «svak» tilhørighet. Det er ikke opplagt hvor dette skillet skal trekkes. Vi bruker ungdommenes svar på hvor på skalaen 1-10 de befinner seg, jf. Figur 4.1, og definerer alle som varer 8-10 som å ha «sterk» tilhørighet, og alle som svarer 1-7 som å ha «svak» tilhørighet. Når vi trekker skillet så høyt oppe på skalaen, er dette først og fremst for å skille ut de som

opplever virkelig sterk tilhørighet. Et mer presist, men mer tungvint uttrykk enn «svak tilhørighet» ville vært «en tilhørighet som kan styrkes».

Det vi er interessert i, er hvordan tilhørighet varierer med de ulike forholdene nevnt over. En enkel korrelasjonsanalyse viser hvordan tilhørighet er korrelert med hvert og ett av dem. Vi ser at sterk tilhørighet er mer vanlig blant:

- jenter enn blant gutter
- de som tidligere har gått på AKS
- de som deltar på organiserte fritidsaktiviteter minst én dag i uka
- de som gjør noe utenfor hjemmet i helgene
- de som har en venn
- de som opplever at de får til det faglige på skolen
- de som svarer at de får til noe utenfor skolen spesielt godt
- de som har noen voksne eller eldre ungdommer i sitt nærmiljø å se opp til

Alle disse sammenhengene er som ventet. Det de sier, er likevel først og fremst at ungdommene gir rimelige og konsistente svar, slik at det er grunn til å feste lit til undersøkelsen. For å få mer ut av svarene deres, har vi gjennomført en økonometrisk analyse.

Resultatene fra en økonometrisk analyse

I den økonometriske analysen får vi frem effekten av hver og en av variablene *som om alle de andre variablene var konstante*. Det er for eksempel grunn til å tro at de som har en venn, også oftere gjør noe utenfor hjemmet i helgene. Hva er da betydningen av å ha en venn? Tilsvarende: Foreldre som har sterk tilknytning til arbeidslivet vil oftere enn andre sende barna sine på AKS – men de vil også kunne hjelpe barna sine bedre med leksene og utgjøre gode rollemodeller for dem, slik at barna tar skolearbeidet alvorlig og får til det faglige på skolen. Hva er da betydningen av å delta på AKS for barnas opplevelse av tilhørighet som ungdommer?

Vi gjennomfører analysen som en enkel lineær regresjonsanalyse (OLS). Utfallsvariabelen er «sterk» eller «svak» tilhørighet som definert over, og forklaringsvariablene er som definert i kulepunktlisten. Alle forklaringsvariablene er binære (0/1, dvs. 1 hvis gutt og 0 hvis jente osv.), med unntak av faglig mestring som er delt inn i fem nivåer. Resultatene er vist i Tabell 4.1.

Resultatene skal tolkes som følger: En gutt har 28,9 pst. lavere sannsynlighet enn ei jente for å kjenne sterk tilhørighet (jf. at parameteren er -0,289), gitt at alle andre observerte forhold er like (dvs. at gutten og jenta er like mht. om de deltok på AKS, deltar på fritidsaktiviteter osv.). Resultatet er robust: Det er en statistisk signifikant forskjell mellom kjønnene – i jentenes favør. Dette er et sterkt resultat med tanke på hvor lite vårt utvalg er: 76 personer vil ofte være for lite til å gi så klare mønstre at resultatene blir signifikante.

Et annet signifikant resultat er knyttet til forbilder: Det å ha noen voksne eller eldre ungdommer å se opp til, gir økt sannsynlighet for å oppleve sterk tilhørighet, her tallfestet til 26 pst. slik at de som har forbilder har 26 pst. høyere sannsynlighet for å kjenne sterk tilhørighet. Videre ser vi at det å ha en venn øker sannsynligheten for sterk tilhørighet med hele 45 pst. Her er riktignok signifikansen lavere (man må godta opp mot 10 pst., og ikke 5 pst. sannsynlighet for at resultatet er rent tilfeldig),

men dette skyldes antakelig at det er så få som tre ungdommer i vårt utvalg på 76 som oppgir å ikke ha en venn. Få observasjoner gir svakere signifikans, men resultatet er likevel troverdig.

Tabell 4.1: Betydningen av ulike forhold for unges tilhørighet

Variabel	Estimat (std.avvik)
Gutt	-0,289 (0,114) **
Deltok på AKS	0,116 (0,109)
Fritidsaktiviteter	-0,040 (0,232)
Gjør noe utenfor hjemmet i helgene	0,195 (0,229)
Har en venn	0,448 (0,266) *
Mestring fag	0,027 (0,054)
Mestring fritid	0,218 (0,161)
Har noen å se opp til	0,260 (0,129) **

Note: ** angir at estimatet er statistisk signifikant på 5 pst. signifikansnivå, mens * angir 10 pst. signifikansnivå.

Derimot finner vi ikke støtte for at ferdigheter er viktig for disse ungdommenes tilhørighet, enten det måles ved mestring av det faglige på skolen eller mestring utenfor skolen. Det at ingen av disse variablene er signifikante, gir grunn til å stille spørsmål ved hvor viktig ferdigheter egentlig er for opplevelsen av tilhørighet. En mulig tolkning er at tilhørighet kan oppleves *i forbindelse med* mestring, for eksempel idet man vinner en dansekonkurranse eller mestrer å løse matteoppgaver. Vi finner imidlertid ikke støtte for hypotesen om at økte ferdigheter i seg selv gir mer tilhørighet.

Vi vil samtidig få påpeke at spørreundersøkelsen er laget ut fra andre hensyn enn for å gi presise estimeringsresultater. Dette gir desto større grunn til å merke seg de signifikante resultatene: Gutter opplever i mindre grad tilhørighet enn jenter, selv når vi korrigerer for en rekke andre forhold. Tilhørighet er dessuten positivt forbundet med det å ha en venn og å ha noen å se opp til. Men det gjør også at «ikke-resultatene» ikke bør tillegges all verdens vekt: Det kan være positivt for tilhørigheten å delta på fritidsaktiviteter selv om våre resultater ikke viser det. Ungdata 2017 viser for eksempel at de som deltar i organisert idrett utgjør en spesielt veltilpasset del av ungdomsmiljøene. Disse ungdommene har det bedre med seg selv og trives bedre med foreldrene og på skolen. Våre resultater sår ikke tvil om dette funnet, men kan illustrere at også unge som *ikke* deltar på fritidsaktiviteter, kan oppleve tilhørighet.

4.4 Tiltak for å styrke tilhørigheten

Ungdommene blir også spurt direkte om hva som er viktigst for å styrke tilhørigheten for dem. Alternativene var:

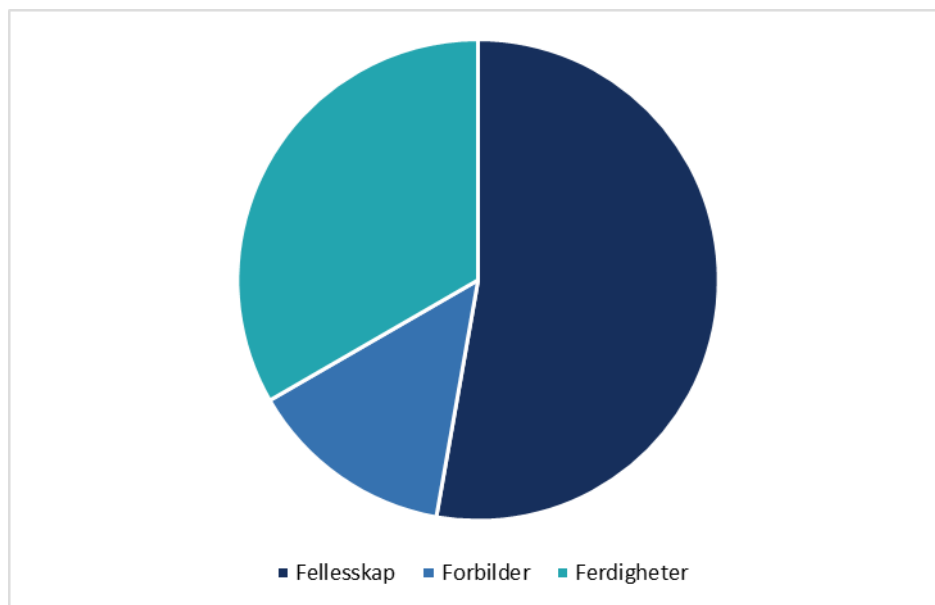
- Tiltak som bidrar til mer fellesskap, slik at jeg opplever å være en del av noe
- Tiltak som styrker mine ferdigheter, slik at jeg opplever å få til noe
- Tiltak som gir meg gode forbilder å se opp til

Tiltak som bidrar til mer fellesskap trekkes frem av 53 pst. av ungdommene, jf. Figur 4.8. Deretter følger tiltak som styrker deres ferdigheter (33 pst.) og tiltak som gir dem forbilder (14 pst.).

Det er klare mønstre i hvem som svarer hva. De ungdommene som opplever svak tilhørighet fra før, trekker i enda større grad frem fellesskap enn de som opplever sterk tilhørighet, se Figur 4.9. En mulig tolkning av dette er at fellesskap er den mest basale delen av tilhørighet: Når verken fellesskap, ferdigheter eller forbilder er på plass, er fellesskap viktigst å få på plass først. Vi har også sett i andre deler av undersøkelsen at tilhørighet for mange er fellesskap. Når tilhørigheten mangler, er det dermed ikke rart om fellesskap er det ungdommene ønsker å prioritere.

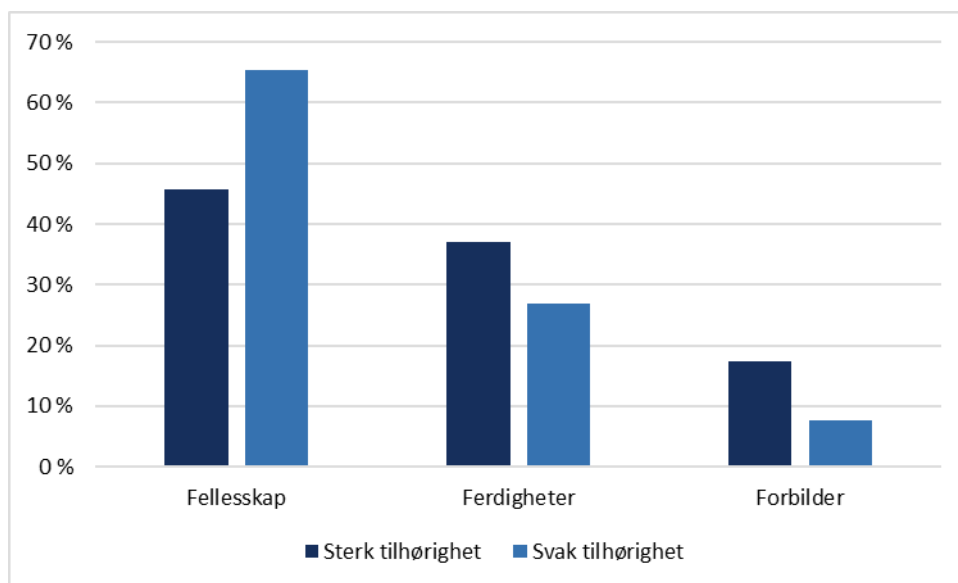
Det er dessuten klare kjønnsforskjeller: Guttene ønsker i langt større grad tiltak som fremmer fellesskap, mens jentene ønsker tiltak som fremmer ferdigheter. Dette kan ikke forklares fullt ut ved at det er flere gutter enn jenter blant dem som opplever svak tilhørighet fra før: Også gutter som opplever sterk tilhørighet er overrepresentert blant dem som ønsker mer fellesskap. En hypotese er at flere gutter enn jenter mangler fellesskap, mens flere jenter enn gutter mangler mestring. Korrelasjonsanalysen nevnt over underbygger dette: Det å være gutt er negativt korrelert med å ha en venn (som er det nærmeste vi her kommer å måle fellesskap), mens det å være jente er negativt forbundet med mestring både på og utenfor skolen (som er ment å fange opp ferdigheter). En annen hypotese er at det er de jentene som allerede opplever sterk tilhørighet, som også ønsker mer mestring. På dette nivået av sammenhenger er vårt datasett for lite til å kunne si noe sikkert.

Figur 4.8: Hva er viktigst for å styrke tilhørigheten for deg?

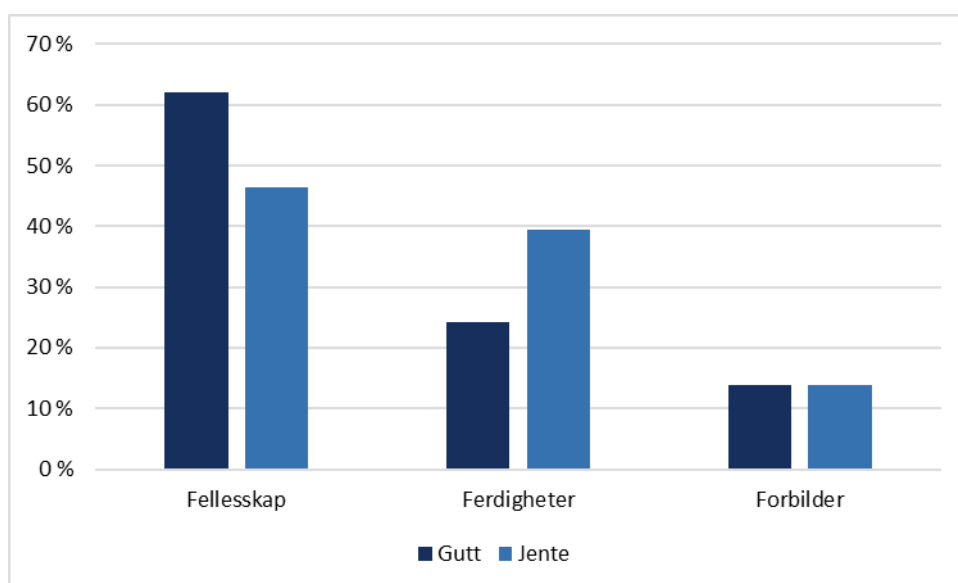
Note: Svaralternativer: «Tiltak som bidrar til mer fellesskap, slik at jeg opplever å være en del av noe»; «tiltak som styrker mine ferdigheter, slik at jeg opplever å få til noe»; og «tiltak som gir meg gode forbilder å se opp til».

Figur 4.9: Hva er viktigst for å styrke tilhørigheten for deg? Etter opplevd tilhørighet.

Note: «Sterk tilhørighet» er de 46 elevene som svarer 8-10 på hvor ofte de kjenner tilhørighet. «Svak tilhørighet» er de 26 elevene som svarer 1-7.

Figur 4.10: Hva er viktigst for å styrke tilhørigheten for deg? Etter kjønn.

Note: «Sterk tilhørighet» er de 46 elevene som svarer 8-10 på hvor ofte de kjenner tilhørighet. «Svak tilhørighet» er de 26 elevene som svarer 1-7.

5 Tilhørighet – de unge forteller

5.1 Hva forstår unge med tilhørighet?

I dette kapitlet lar vi de unge fortelle selv. Det meste er hentet fra intervjuene med 19 av dem, men alle 76 fikk også komme til orde gjennom fritekstsvar i spørreundersøkelsen. I Boks 5.1 forteller noen av ungdommene med få ord om hva tilhørighet er for dem.

Boks 5.1: Hva tilhørighet er for ungdommene

«Tilhørighet er å være en del av noe og ha noen venner jeg stoler på og at jeg betyr noe for mine egne»

«Å være sammen med noen, at jeg er liksom velkommen»

«Venner»

«At noen kommer til meg og spør om hvordan dagen min har vært»

«At alle aksepterer meg som den jeg er og at jeg alltid har noen å snakke med»

«Familie og venner»

«Det er bra for meg, for når jeg er i tilhørighet, så vet jeg at jeg betyr noe for noen»

«Tilhørighet er for meg når jeg føler at noen trenger meg, at jeg er nyttig»

«Det er å føle deg like verdt som alle andre»

«Det er at noen er med deg og sier at du betyr noe for dem»

«At jeg har noen andre som går igjennom noe liknende som meg, og at vi får snakket om det. Noen ganger trenger man bare én venn for å føle at man tilhører.»

Kilde: Spørreundersøkelsen.

Tilhørighet er for mange ensbetydende med det å ha venner; det ser vi både av intervjuene og spørreundersøkelsen. Det er viktig å ha noen å være med, særlig på skolen, og for de fleste også på fritiden. En del av de unge stopper der, og gir uttrykk for en enkel og tilfreds holdning til tilhørighet: Så lenge jeg har noen å henge med, opplever jeg tilhørighet. Og det har jeg – så det gjør jeg.

Men mange understreker at det må være en viss kvalitet på vennskapet for at det skal gi tilhørighet: Det må være venner man kan *stole på*, som *respekterer* en og som *forstår* en. Ei av jentene påpeker at hun har mange å være med på skolen, men at hun likevel kan føle seg alene: «Noen ganger når jeg og vennene mine sitter og spiser lunsj, så snakker de om en ting mens jeg tenker på noe annet, og jeg kan ikke snakke om det, for de tenker ikke på sånt.» Denne jenta har andre interesser enn vennene på skolen, men har venner utenom skolen hun har mer til felles med.

Tilhørighet er for svært mange av disse 12-13-åringene å være med familien sin. Når de spiser god mat, ser film – eller kjører bil. Flere av ungdommene bor med store søskenflokker, og forteller om beundring for de store og omsorg for de små. De er stolte av familiene sine, og problematiserer ikke det med å bo mange på liten plass. Det er også foreldre og storesøsken som trekkes frem som forbilder.

Mestring gir ungdommene en opplevelse av tilhørighet. Mange av ungdommene er opptatt av fysisk mestring: Ballspill, slalåm og dans: «Når du danser, og greier noe, og vinner!» Ballspill er kjernen i flere av disse ungdommenes liv, noe som viser seg når vi ber dem foreslå tiltak som kan styrke andres tilhørighet: Det er enkelt, for de kan jo bare begynne på fotball, pingpong eller håndball. Mestring kan være knyttet til fag. Mange av ungdommene opplever stor faglig selvsikkerhet generelt, men særlig matte trekkes frem: Det å sitte med matteoppgaver i timevis kan gi tilhørighet. Karakterer er et tveegget sverd: De kan både gi mestring, og en opplevelse av å være verdiløs og utenfor. Mestring kan også være forbundet med sosiale ferdigheter: Flere er stolte av at de er gode lyttere, hjelpsomme og får andre glade. Ei som ser ut til å streve med det faglige, er ikke opptatt av det: «Jeg er aktiv, stiller spørsmål og rekker opp hånden i timen. Og så er jeg sosial og sprer godt humør.»

Med dette er vi tilbake til ungdommenes utsagn i boksen over: Tilhørighet er å føle at man betyr noe for noen andre, at noen trenger en, at man er nyttig. Vi ser også grunn til å stille spørsmål ved om det er mestringen i seg selv som utløser opplevelsen av tilhørighet, eller om det er det at mestringen ofte skjer *sammen med andre*. Lagspill fremstilles for eksempel nærmest som et kinderegg: Man føler seg bra fordi man *er sammen*, fordi man *gjør noe sammen*, og fordi man *får til noe*. Ungdommene legger også stor vekt på at mestring skjer *uavhengig av ferdigheter* – fordi man er god nok i seg selv.

5.2 Hvorfor er tilhørighet viktig?

Hvorfor er tilhørighet viktig? Jo, for ellers er man alene: «Man sitter alene på en benk i friminuttet». Det er ensomt og kjedelig. «Hvis du ikke har noen å være med, så tenker du alltid på det.» Mange trekker det videre: Man kan miste selvtilliten og føle at man ikke er verdt noe – at ingen bryr seg.

Manglende tilhørighet kan gå utover skolen: «Det å miste selvtilliten kan gjøre at du er redd for å gå på skolen fordi du er redd for hva de skal si om deg. Hjemme er det trygt og du har det bra.» «Hvis jeg ikke hører til, mister jeg selvtilliten min. Da prøver jeg ikke noe på skolen, prøver ikke å jobbe eller noe. Vil bare være lei meg og sove.» Selvskading og destruktive tanker trekkes også frem: «Du kan tro at du er mindre verdifull. Da kan noen skade seg, eller tenke stygge tanker om seg selv, eller prøve for mye å forandre seg.» I siste instans kan man ta selvmord.

Ungdommene har dermed en her-og-nå-holdning til hvorfor tilhørighet er viktig, men understreker samtidig at konsekvensene av manglende tilhørighet kan være svært alvorlige.

5.3 Ungdommene om sin egen tilhørighet

Det var tydelig at mange av ungdommene hadde tenkt på sin egen opplevelse av tilhørighet, etter spørreundersøkelsen noen uker før – og nå, noen timer inn i innovasjonscampen. De aller fleste ga uttrykk for at tilhørigheten var svært god. «Jeg føler tilhørighet hele tiden!», var det flere som sa. Flere fortalte riktignok om vanskeligere tider før, gjerne da de gikk på en annen skole. Men nå har de det bra: De har venner, er glade i familien sin, og føler de får til mye både på skolen og utenfor. Dette gjelder både gutter og jenter.

En kjønnsforskjell ser vi likevel når vi spør om når de selv *ikke* opplevde tilhørighet. Guttene trakk da typisk frem enkelt-opplevelser, gjerne en konflikt med venner. Det gjør også noen av jentene, men

det er bare jenter som forteller om en mer vedvarende opplevelse av å bli «glemt» av vennene sine, og å føle seg alene selv når man er sammen med andre.

Manglende tilhørighet knyttes til det å bli misforstått eller ikke få en fair sjanse til å gjøre sitt beste. I de konfliktene som trekkes frem, er det gjerne rykter og sjalusi, og venner som tolker dem annerledes enn de selv mener. Dette gir konflikter som er krevende å rydde opp i, og der det kan være vanskelig å vite hvem de kan stole på. Et annet eksempel er skoleprøver de ikke får forberedt seg godt nok til: «Jeg liker ikke når vi får beskjed for sent. Da rekker jeg ikke å øve, og må være våken helt til natta.»

Hvem opplever tilhørighet? Et mønster blant de elevene vi intervjuet, er at de som deltok aktivt i gruppearbeidet, stort sett ga uttrykk for en sterk opplevelse av tilhørighet. De som var mer stille, typisk jenter, ga ofte uttrykk for å føle seg mer utenfor. I begge disse kategoriene var det flere som selv tok initiativ til å bli intervjuet, noen fordi de hadde lyst, andre fordi de hadde behov.

Mer overraskende var at de to som strevde mest med å samarbeide konstruktivt i gruppearbeidet, ga uttrykk for en sterk opplevelse av tilhørighet. En av dem fortalte at han var god i flere fag, trivdes med familien sin og ikke så behov for noen forbilder: «Jeg holder meg til den jeg er.» Den andre ga uttrykk for å være robust, selv om han strevde i flere fag: Han forsøker å finne ut hvorfor det gikk dårlig, og forsøker å gjøre det bedre neste gang. Han var forundret over en del av medelevene sine: «Noen gråter selv om de får en firer. De sier ikke sånn 'det går bra neste gang'. De stresser. Jeg tar det med ro.» Denne ungdommen er svært god i en aktivitet, og stolt av det.

Også interessant er ei jente som opplever tilhørighet «veldig ofte», på skolen hjemme og på fritiden. Samtidig beskriver hun seg selv som stille, forteller at hun ikke deltar på noen aktiviteter etter skolen, og om vinteren tilbringer det meste av tiden inne med familien. «Når det er mange sammen, er det ikke så mange som legger merke til meg. Jeg synes det er greit å være stille. Da får man jo hørt mer av det de andre sier. Jeg føler meg ikke ensom.» Denne jenta har flere gode venner hun har kjent lenge, en stor familie hun trives med, og er flink på skolen.

Hva kan vi lære av dette? Det viser at tilhørighet ikke nødvendigvis er så enkelt å avdekke gjennom ungdommens atferd på skolen. Utagerende gutter og stille jenter kan oppleve tilhørighet like sterkt som de med en mer «egnet» atferd. Forklaringen kan være enkel: Ungdommene er så mye mer enn skoleelever.

5.4 Ungdommene om de andres tilhørighet

Når de bes om å vurdere de *andres* tilhørighet, er ungdommene enda mer optimistiske enn når de vurderer sin egen: Nesten alle ungdommene i 8. klasse ved Lindeberg skole opplever tilhørighet. De fleste oppfatter riktignok at det er noen svært få som ikke opplever tilhørighet. Ungdommene vurderer manglende tilhørighet hos andre ene og alene ut fra om de har noen å henge med: Enkelte medelever går mye alene, og disse mangler tilhørighet. Noen har eksplisitt i tankene det å være *ufri-villig* alene. De peker også på en mulig forklaring: At enkelte er veldig «lukket», og at det ikke er lett å bli kjent med dem selv om man prøver.

Ingen av ungdommene trekker frem andre forhold i vurderingen av de andres tilhørighet. For eksempel trekkes ikke skoleprestasjoner, utseende, deltakelse på fritidsaktiviteter eller hjemmeforhold frem. Tilhørighet er i veldig stor grad det samme som å være en del av et sosialt fellesskap.

Er mulig forklaring på dette er at ingen av elevene på dette trinnet faktisk har store problemer – eller at medelevene ikke ser dem. For årsakssammenhengene er mer komplekse når vi ber ungdommene tenke etter om de kjenner noen som de tror strever veldig, gjerne utenfor trinnet og skolen. Flere av eksemplene dreier seg om hjemmeforhold: Foreldre som kjefter og slår, og der ungdommene i noen tilfeller allerede er omplassert av barnevernet. De andre eksemplene knyttes til psykiske problemer, uten at ungdommene har klart for seg hva de består i.

Hvordan ser de at andre ungdommer strever veldig? De ser det lett, sier flere av dem: «De er ikke så glade, ser slitne ut og svarer på en annen måte. (...) Hvis jeg vet at noen blir skikkelig fort sure og trenger plass, spør jeg hvordan de har det.» «Det ser jeg fordi de prøver å være annerledes enn de egentlig er, falskt. De prøver å være med andre. Kanskje de ikke føler seg bra nok med seg selv. De smiler hele tiden. Smile er bra, men hvis de smiler hele tiden, merker jeg at det er noe rart. For at de skal få det bedre, må de få noen å snakke med, noen de stoler på.» «Jeg så det på måten hun oppførte seg på, two-faced: Veldig følsom, men vil være som alle andre. Jeg spurte, og da sa hun det. Da jeg fikk høre historien hennes, forsto jeg det. Hun har det bedre nå.»

Disse fortellingene kommer fra jenter. Også guttene bryr seg, men her handler fortellingene om venner de kjenner godt. Guttene vet at noe ikke er bra fordi vennene har fortalt det selv, eller de har sett det når de har vært på besøk hjemme hos dem. Foreldrene er altfor strenge; barna har det ikke bra. Flere av eksemplene dreier seg om utagerende og synlig atferd som slåssing og stjeling. I noen tilfeller er barnevernet koblet inn.

5.5 Hvordan kan de unges tilhørighet styrkes?

De aller fleste av disse ungdommene er altså svært tilfreds med livet og det tilbudet de har i dag. De oppfatter dessuten at dette også gjelder de fleste andre. Dette gjenspeiler seg nok i at de fleste var mest opptatt av de små tingene hver av dem kan gjøre for hverandre, men en del mer omfattende tiltak ble også foreslått. Vi gjengir her bare ungdommenes individuelle forslag, mens gruppenes forslag i innovasjonscampen gjengis i kapittel 3.

- Hver enkelt kan gjøre mye. Ungdommene svarer likt på hva de vil at andre skal gjøre for dem, og hva de selv kan gjøre for andre: Se dem, være hyggelige, si snille ting, vise respekt, spørre om hvordan dagen deres har vært, smile, snakke med de som virker utenfor, by på seg selv og spørre om andre vil være med. Ungdommene ønsker også å bli møtt og møte andre med et åpent sinn, og at alle skal aksepteres som den de er.
- Samlingssteder i tillegg til klubben. Ungdommene ønsker dels et samlingssted som er åpent utover enn klubben, og da særlig på hverdagene. Men flere ønsker også et annet tilbud, og da helst på skolen. Dette kunne få med flere: «Jeg synes ikke fritidsklubben er noe interessant. Men jeg pleier å være med når det er åpent lokale på skolen. (...) Det er veldig hyggelig.»
- Samtalegrupper på skolen for de som føler seg alene eller strever på annet vis. Formålet er i stor grad at de unge skal få se at det er flere som strever, kunne snakke med hverandre og lære av hverandres erfaringer. I tillegg ønsker de innspill fra voksne: Helsesøster og miljøterapeuter nevnes. Det må være mulig å delta i en slik gruppe uten at alle andre får vite det.
- Et bredere aktivitetstilbud, og flere deltakere på de aktivitetene som eksisterer. Ungdommene ønsker et tilbud om fotball og håndball for de som ikke er så gode fra før, siden de nå er så store at det er vanskelig å komme inn som ny. En ønsker mer fysisk aktivitet på skolen. De som i

dag finner glede i sport, vil gjerne dele denne gleden: «De som ikke kjenner tilhørighet, bør begynne på en sport.»

- Flere voksne ute i gatene, særlig på kveldstid. Ungdommene hører om slåssing og knivstikking, ser barn og unge som sitter alene, og opplever veien til fritidsklubben som skummel. De voksne kan bidra ved å være der, ta kontakt med de som trenger det, og løse opp i konflikter. Natteravnene gjør allerede en jobb de anerkjenner, men det er behov for mer. En har hørt om et planlagt samarbeid mellom Oslo kommune og politiet som han håper skal bli realisert.
- En vegg på skolen der man anonymt kan henge opp en lapp om hvordan man har det. Formålet er å se at andre kan kjenne det på samme måte, men også å forebygge konflikter.

Ungdommene vil være med på å utforme tiltakene. Medbestemmelse vil gi bedre tiltak: «De bør snakke med de ensomme før de bestemmer seg for hva som hjelper.» Men det kan også gi økt tilhørighet i seg selv: «Hvis elevene var med på å bestemme reglene, ville vi kanskje føle mer tilhørighet? For eksempel er det teit at man ikke kan ha på lue eller hette i timen. Hva gjør det for noe, liksom? Eller at det ikke er lov til å le i timen, det må jo være lov til å le, det er bra å le.»

Frivillige organisasjoner og enkeltpersoner kan spille viktige roller for å styrke tilhørigheten blant unge, men dette er ikke noe de unge er oppmerksomme på selv. Enkelte trekker riktignok frem Natteravnene og trenere som vil starte aktiviteter som kan få med de som ikke er med nå. Men ellers trekker de frem helsesøster, lærere, miljøterapeuter og de mer ubestemte «voksne» som viktige for å støtte opp om de tiltakene de ønsker seg. Frivillighetens rolle er kommer noe sterkere til syne i enkelte av gruppenes forslag fra innovasjonscampen.

5.6 Kanaler for styrket tilhørighet

I terminologien «fellesskap, ferdigheter og forbilder», kan ungdommenes forslag sies å ta utgangspunkt i at den viktigste kanalen for å styrke tilhørigheten er fellesskap, med ferdigheter på annenplass – mens forbilder er nærmest helt fraværende. Fellesskap er simpelthen å ha andre unge å være sammen med, men også å gjøre noe gøy sammen, og le sammen. Fellesskap er også å bli sett og akseptert som den man er. Disse ungdommen finner fellesskap blant venner, på trinnet og i ungdomsmiljøer utenom skolen, og ikke minst finner de fellesskap i familien.

Ferdigheter er gleden over å få til ting, også små ting: «Når du kaster pennen og den sitter fast der du vil, da blir du glad.» Ferdigheter knyttes til sport, men mer til selve aktiviteten og gleden over å få det til, enn til prestasjonene. Ferdigheter knyttes også til skole, og da gjerne spesifikke skolefag som matte. Karakterene er viktige for en del, men igjen er det selve arbeidet som gir mestring: Ungdommene forteller levende om gleden over å få til matteoppgaver, og om den betydelige innsatsen de legger inn. Sosiale ferdigheter er en tredje viktig kategori: Ungdommene er stolte av at de er hjelpsomme, har godt humør, er gode lyttere og forsøker å ta kontakt med de som trenger det. De bruker sine sosiale ferdigheter både i møter med enkeltmennesker og i fellesskapet. Ei er elevmegler, dvs. at hun passer på barna på barne- og mellomtrinnet i friminuttene: «Jeg liker det, for da føler jeg at jeg hjelper folk».

Tilhørighet henger som nevnt tett sammen med det å føle seg verdifull og bety noe for andre. Ungdommene oppnår dette både gjennom fellesskap og ferdigheter, noe som illustrerer at disse kanalene for styrket tilhørighet kan være nært forbundet.

Forbilder fremstår ikke som en viktig kilde til tilhørighet i intervjuene, selv om spørreundersøkelsen viste at forbilder øker sannsynligheten for å kjenne sterk tilhørighet. Ingen av ungdommene trakk frem noen forbilder selv, og på direkte spørsmål var det få som sa at de hadde noen. De som hadde forbilder, trakk frem foreldre, storesøsken og andre familiemedlemmer. Det er ikke sikkert vi kan lære så mye av dette: Man kan ha forbilder uten å vite (eller ville vedkjenne seg) det. Forbilder kan også ha en mer indirekte effekt på tilhørigheten enn fellesskap og ferdigheter, slik at ungdommene i mindre grad tenker på forbilder som viktige i denne sammenhengen. Tidspunktet for intervjuene kan også ha betydning: Ungdommene var da godt i gang med innovasjonscampen, der fellesskap og ferdigheter var det som ble fremhevet.

Referanser

Elstad, J. I. og Pedersen A. W. (2012): Fører dårlig familieøkonomi til flere subjektive helseplager blant ungdom? Tidsskrift for velferdsforskning, 2012; 15: 78-92.

Folkehelse rapporten (2014): Helsetilstanden i Norge. Rapport 2014: 4. Nasjonalt folkehelseinstitutt.

Hansen T, Daaland SO. Aldring, mestringsbetingelser og livskvalitet. Oslo: Helsedirektoratet; 2016. IS-2475.

Helsedirektoratet (2015): Deltaking, støtte, tillit og tilhørighet. En analyse av ulikhet i sosiale relasjoner med utgangspunkt i levekårsundersøkelsene. 12/2015. Publikasjonsnummer IS-2387.

Masten, A. (2007): Resilience in developing systems: Progress and promise as the fourth wave rises. Development and Psychopathology, 19, 921-930.

Masten, A. og Tellegen, A. (2012) Resilience in developmental psychopathology: Contributions og the project Competence Longitudinal Study. Development and Psychopathology, 24, 345-361.

NOVA (2016): Sosiale forskjeller i unges liv. Hva sier Ungdata-undersøkelsene? Bakken, A., Frøyland, L. R. og Sletten, M. A. NOVA-rapport 3/16.

Nordal, T. (2010): Eleven som aktør – fokus på elevens læring og utvikling i skolen. Oslo: Universitetsforlaget.

Pedersen, W. (1998) Bittersøt: ungdom, sosialisering og rusmidler. Oslo: Universitetsforlaget.

Sjøvold, M. S. og K. G. Furuholmen (2015): De minste barnas stemme, Universitetsforlaget.

Utdanningsdirektoratet (2016): Relasjoner mellom elever. Artikkel på nett, sist endret 18.3.2016.

Vista Analyse (2017): Samfunnsøkonomiske konsekvenser av omsorgssvikt og vold mot barn, Vista Analyse-rapport 2017/12.

Vista Analyse (2016): Klokere vern av de aller minste, Vista Analyse-rapport 2016/46

Vista Analyse (2010): Samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisering blant ungdom, Vista Analyse-rapport 2010/07.

Walton, G. (2011): A Brief Social-Belonging Intervention Improves Academic and Health Outcomes of Minority Students, Science 333, no. 6023 (2011): 1447-51.

VISTA
ANALYSE

Vista Analyse AS
Meltzersgate 4
0257 Oslo

post@vista-analyse.no
www.vista-analyse.no